Маріанна Кіяновська

Бабин Яр. Голосами

ДУХ І ЛІТЕРА
2017

УДК 821.161.2
К469

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»
ЦЕНТР ДОСЛІДЖЕНЬ ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОГО ЄВРЕЙСТВА

К469 **Кіяновська Маріанна. Бабин Яр. Голосами.** – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2017. – 112 с.
ISBN 978-966-378-531-8

Видавці: *Костянтин Сігов, Леонід Фінберг*
Коректор: *Оксана Жмир*
Макет: *Олександр Ходченко*

У книзі використані ескізи *Ади Рибачук* та *Володимира Мельниченка* для проекту пам'ятника жертвам Бабиного Яру, а також фотографія *Дмитра Пейсахова* з циклу «Бабин Яр»

На обкладинці – фотомонтаж *Катерини Лісової*

ISBN 978-966-378-531-8

Зміст

Найдорожчим Ярославові, Болеславові, Іванові та Мелетію, що ходили зі мною до цих голосів – і які показали шлях і спосіб повернення.

***

наповнити очі такими сльозами щоби не текли
солонішими аніж сіль кам’янішими аніж камінь
і дім збудувати з усього що всюди й не знати коли
було у дитинстві у небі в пісочниці під руками
придумати маму нехай буде хаву таку щоб була моя
щоби голову мила мені щоб була чи просто була зі мною
називаючи речі в крамниці де хліб молоко але ще по краях
вітрини багато зимового з ковзанки щастя і сухостою
мене уже не рятує ніщо чи ніщо крім можливо сліз
які проламують тло поверхню і дещицю решти тіла
щоби не вмерти я мушу мати в судинах на дні і на дні валіз
важкі механізми придумувань витіснень крила крила —

***

тільки зараз можу про це сказати
ніколи не думав що крематорій це світло
зараз коли минула вічність і трохи часу
у великому і малому ковшах
я вернувся в дитинство і знову вперше погладив кота
якого тато приніс від сусідів
а бабуня нехама сказала: нехай
нехай ростуть собі одне коло одного
тільки зараз я вперше збагнув і досвідчив
що крематорій це світло
заподіяне мені в сорок третьому році
всепожираюче і страшне
і тільки зараз можу про це сказати
або ще тільки зараз можу про це сказати
що коли в сорок другому в нас стріляли із кулемета
я встиг дорахувати до тисячі ста двадцяти восьми
тисяча сто двадцять вісім ішли зі мною
тисяча сто двадцять вісім зі мною впали
сам я зробився як динаміт і вибухнув
сам присипав усіх землею і сам проріс
майже посеред яру там де вода вимила вирву
отож тисяча сто двадцять дев’ять просте число
я собі просто
майже на дев’ятнадцять хвилин зробився числом
тисяча сто двадцять вісім секунд не знаю чи жив
не знаю чи дихав повернувся в небо в дитинство
тільки зараз можу про це сказати
брат Леві кричав дивися дивися які черешні

він стріляв кісточками у мене а я у нього
досі у грудях пече досі я і шелещу і шумлю вкорінений
тільки зараз можу про це сказати
або не так і тільки зараз можу про це сказати
ми спочатку всі довго йшли а тоді зупинилися
минула вічність і ще трохи часу
відтак нам сказали що дехто як не дивно вцілів
я також уцілів вижив
а тепер кажу вам один єврей
написав "Голокост" після Голокосту я
тільки зараз можу про це сказати
тільки зараз можу про це сказати
тільки зараз можу про це сказати
тільки зараз можу про це сказати
тільки зараз можу про це сказати бо
тільки зараз можу про це сказати
свідчу

***

у мене куля під язиком точніше гільза присмак металу
дає відчуття перетворень небо стає звичайним мені відкритим
як жилка під шкірою б’ється серце от б’ється серце собі помалу
не бійся тільки не плач кажу йому ти мусиш дихати говорити
вони викрикують шнеля шнеля а йти так важко і особливо
йти коли знаєш що це вже все і запах смерті всотався в струпи
на тілі рани вони не гояться і взагалі це насправді диво
що я ще здатен переступати робити кроки довкола трупи
різних людей переважно босі взуття знімають з усіх убитих
я звик очей тепер не відводжу і навіть іноді хочу знати
чому наприклад стріляли в спину жінці яка хотіла любити
тому що жінка хоче любити а надто якщо любить співати
цей дим попереду сап пожежі і знову тіло лежить дитина
отут я мушу відвести очі дитина дуже мала без мами
я може взяв би її на руки та зараз кожна моя хвилина
як куля під язиком точніше як цвяшок в серці іду слідами
єзекеїля арона ори адама міхи єгуди сари
вони відразу переді мною ступають в небо кудись за хмари

***

я би вмерла на вулиці цій або тій що за рогом
та конвой не дозволить здається проси не проси
у валізі не те щоби речі збиралась в дорогу
як збираються люди в дорогу в останні часи
тільки ключ і листи фотографії брошка і гроші
ну не те щоби гроші всього лише кілька банкнот
ми бредемо по куряві літній немов по пороші
оминаючи вирви тіла і сліди нечистот
увірвалися в дім наказали все цінне узяти
я взяла теплий плед трохи хліба і трохи води
а есесівець кривившись віспаво на вбогість кімнати
що запалася раптом в ніщо як і я назавжди
а тепер я іду назавжди розумію і бачу
всю приреченість нашу крізь світла щільного ясу
я би вмерла на вулиці цій і тому я не плачу
а валізу на брук опускаю ім’я лиш несу
я рахиля

***

тут могли б бути сотні вулиць але вулиць немає
іван каже наві: дивися це місце немов вавилон
але тут у нас перемішано не мови а мовчання і кості
хоча деякі не перемішано я зі своїми із тридцять третього
ти зі своїми із сорок першого ви тут були новенькі
а ота баба вже вся потрухла та молодуха прибилась пізніше
вони тут скраю обидві собі самі ну по правді то таки не самі
а десь так як колись булося людям на присілку
коли не дуже-то й дивляться де свої де чужі усе пам’ятають
а коли облітає лід ота молода ширяє над підприталим
на крилах власної пам’яті не такої як твоя і моя
у білій незапненій вишиванці як ті
що миготіли над ешелонами і гуготіли і клекотали
душі примерзлі до дерева на підлозі пожарища в хустинах і картузах
вона тільки трохи за нас молодша і без кулі у голові
без кулі у серці без глини під язиком ой ярина ярина

***

вмираю вмира… вмираю
чи ж буду оплакана
біжить вздовж дороги скраю
оббита бридка стіна
тут наші усі сусіди
близнятка водичку п’ють
прийшли бо подітись ніде
однаково кажуть вб’ють
wieviel stück і стоїть рахує
сто сім каже hundertsieben
а вдома речей бракує
міняти на крупи й хліб
тож смерть це тому і діло
що й голод почавсь якраз
учора зварила гіла
щось дивне якесь для нас
не знаю коли зловила
ми їли помалу всі
з’явилося трошки сили
говорять що є в красі
таке що рятує душі
не знаю сади пусті
під києвом бідні груші
незібрані золоті
дід янкель сидить і кулиться
поблід зійшов нанівець
сто сім нас тут зо три вулиці
дві школи один кінець

***

повсякденне зникло виживати
стало важче ніж було колись
дві події вийшла із кімнати
шви на рані трохи розійшлись
вчора знепритомніла сусіди
не прийшли і не допомогли
може трохи перебуду в ліди
ми колись найближчими були
ще сміялись дівка і жидівка
дівка ліда а жидівка я
в мене грамофон а в них платівка
із шульженко гол і нічия
я зібрала музику і трохи
крихт чи як сказати підмела
гроші підв’язала у панчохи
чоботи із туфлями взяла
треба йти а я уже не можу
щось мене хапає і трясе
я не вмру людей не потривожу
є лиш біль у животі і все

***

не врятую нікого це шкода
я хотів барабан і матусю
врятувати бо гарна погода
і тому що я дуже боюся
я тримаю її за долоню
в неї кров на коліні мурашка
маму вдарили але не в скроню
задихаюсь і плакати важко
мамі важко ступати я бачу
йде як в цирку трюкач по залізу
подає мені другу гарячу
ту в якій вона несла валізу
в неї тільки наплічник ще татів
в неї сльози і крик за спиною
я не хочу собак і солдатів
хочу спати і мама зі мною

***

в африці акули в африці горили
ми сиділи з юрою і папір курили
він казав що виросте і піде на флот
але ось фашисти й холоди от-от
я у нього кульку попросив скляну
він на мене зиркнув і сказав ай ну
я тобі цієї кульки не віддам
бо нічого доброго не дають жидам
потім ми сварилися й билися авжеж
він щосили врізав я щосили теж
сидимо заюшені може й нас уб’ють
голову і серце заливає лють
як була облава ледве утекли
і зайти додому не було коли
юрі зараз легше юра зараз сам
а у мене вдома мама і адам
мама певно плаче а малий реве
я поранив руку скоро заживе
близько чути постріли потім кілька черг
юра перекинувся дивиться уверх
а у мене рана десь не знаю де
кров тече по майці вдома мама жде

***

годувала слиною кота ще не можу щоб кров’ю
йшла лишила відчинені двері щоб вижив щоб втік
заподіяно місту і світу життю і здоров’ю
непоправної шкоди неначе на білому сік
чорних ягід незмивні ці дні ці роки з місяцями
попередня війна хоч страшна була та не така
щось у небі та пеклі либонь помінялось місцями
працювала хірургом мені не здригалась рука
а тепер я не сплю чую постріли крики із ночі
і якісь голоси з-за стіни що насправді глуха
марк пішов на війну я йому подивилася в очі:
я безрукий утиль він сказав не доводь до гріха
ці облави це спосіб померти принаймні для мене
дуже шкода усіх цих людей але в енкаведе
поламали мою праву руку і душу а клени
бездоганно багряні у нас під вікном як ніде
кажуть всіх поженуть в бабин яр а оскільки я ліза
то полізу вперед гарне місце придумали яр
люди наче здуріли пожитки несуть у валізах
смерть це пупсики дар многоцінний я вірю що дар

***

щастя це сьогоднішнє і вічне
я хотіла щастя я могла
бути щастям небо опівнічне
золотила зоряна імла
зараз теж імла але багряна
краплі крові з краплями роси
кожен з нас страшна суцільна рана
коло мене лія зяма пси
гавкають гатить із автомата
німець бо менаше ледь не втік
шмулік обхопив руками брата
їхню маму вбили ще торік
нас женуть до яру всю колону
дуже страшно холодно болить
зовсім поруч нотка кардамону
пахне сукня ліїна лиш мить
лиш на мить війнуло густо й щемко
як в аптеці в тата на сирці
кажуть нас вбиватимуть дощенту
пси бредуть за нами назирці
поліцаї стали на осонні
цей регоче доки той стріля
шмулік впав із кулею у скроні
і перевернулася земля

***

я виживу і стану просто татом
таким як мій або як тато раї
у мене буде пряників багато
я буду татом тато не вмирає
у мене будуть діти я і йоня
і буде два чи три автомобілі
і буде шрам великий на долоні
і голубник і навіть миші білі
і буде мама ніжна і ласкава
із ніжними і теплими руками
я виживу бо я не маю права
померти тут в цій ямі сам без мами

***

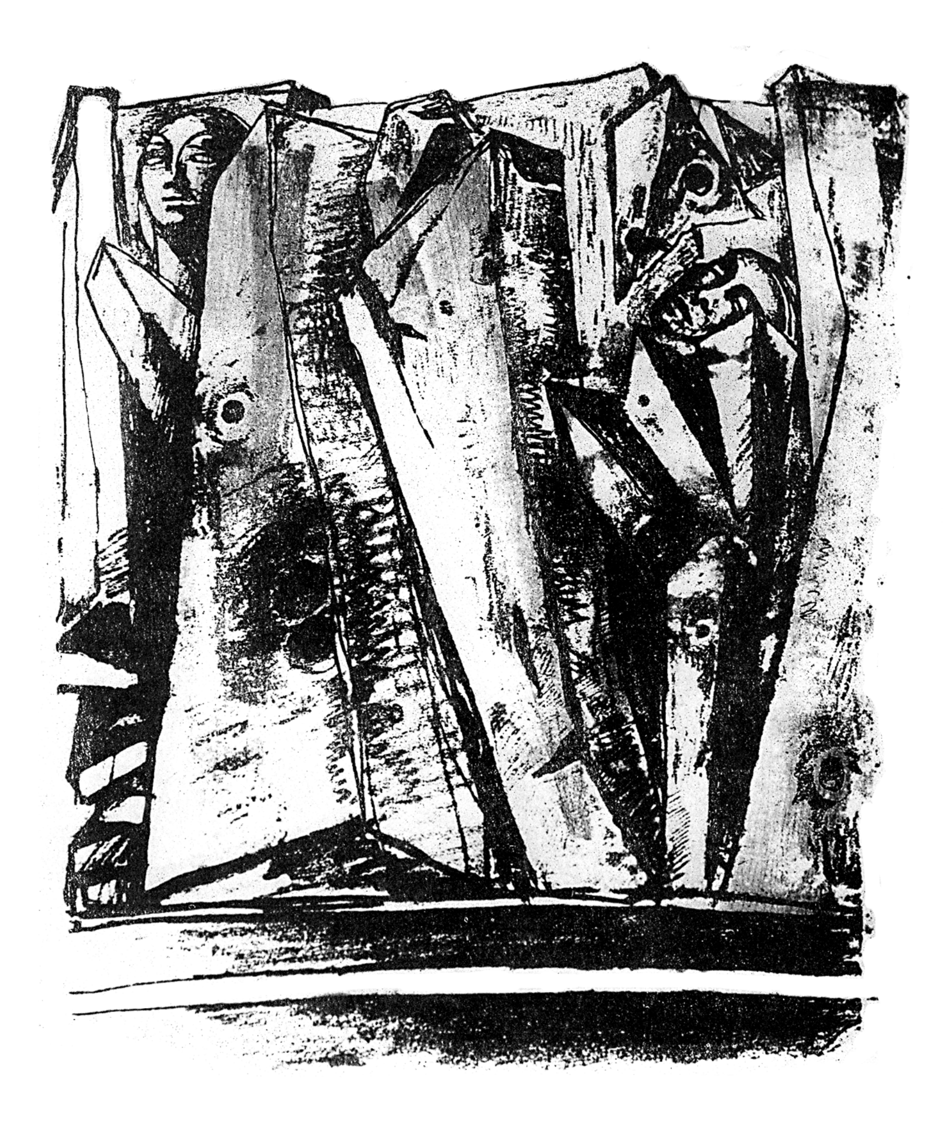
на пероні впокоїлись двійко в обіймах третьої
меншенький зовсім на серці старшенький трохи збоку
а горобці вокзальні мають таку мороку
розпізнавати мову щоб не втрапити під гарячу кулю
знов прибирають непотріб прибирають зайві тіла
незайві тіла шикуються у шеренги раз раз раз два три
а горобці вокзальні дивляться знизу збоку зсередини і згори
на солідний непоспіх на непросо а не просто дірки у пальтах
прострелені
хтось розуміє їдиш вона лежить як єврейка з двома дітьми
тобто лінится байдикує ого яка нерухома з заціпенілими
а горобці вокзальні раптом робляться випадковими цілями
з ними грається кулемет тра та та та тра та та та все минає
зупиняється поїзд тру ту ту
раз два три раз два три грає губна гармошка

***

насправді я не знаю чи боюся
нас вчили смерті боже ти ж єврей
на розу був донос писала люся
щоразу лотерея з лотерей
я уцілів удруге втретє всьоме
уже й не знав як жити в муті цій
убивства і убивства і погроми
веде енкаведе……………….
………………….тепер мерці й
поважні трупи з кулею у лобі
на вулицях а декотрі в садах
душа дрижить і корчиться в утробі
насправді я ще вірю маю дах
ховаюся в мирона у підвалі
їм краще ніж мені їм страх минув
ніхто не знає що там буде далі
можливо світу тектонічний зсув
можливо я дiжду зими й морозу
з морозу роза увійде ясна
цілую розу обіймаю розу
не в'яне роза в пам'яті весна
ще так далеко боже так далеко
далеко як човни і верболіз
мирон приніс води в старому глеку
і вийшов хтось стріляє хтось доніс

***

ребе лейві іцхак шнеєрсон проїздом у києві
казав батькові біль
це місце в майбутньому
місце яке несеш із собою в майбутнє
діти його успадковують і діти дітей
я став біль
коли виповз з-під білих тіл
став сонце місяць дідів і бабин
яр
встаю на стілець ногами як вовк
вию і вию
а вони мені пошепки: не плач гершеле
місце де лежала маца
як сонце і місяць

***

я тут я він я встаю з колін
рана навиліт і вже не болить навіть
піді мною спина вся прошита кулями десять спин
всі пробиті кулями всі діряві
дихаю тобто не дихаю видихаю згустками кров
почуваюся гладіатором якого вбила потвора
а есесівець знову стріляє а тоді знову і знов
ні неправда ніхто не стріляє стріляли вчора
піді мною жінка лежить обпікало волосся її руде
обпікало так у крамничці що кров кипіла
продавала муку і цукор а зараз де
де усе чим була вона окрім тіла
може стала зорею вчора нині горить ясна
як сестра за рік її в крематорії як небога в сараї
зачинена з іншими двомастами а надворі така весна
так шалено буяє все так із криком усе вмирає
я встаю із колін або може тільки думаю що встаю
привалений мов камінням грузом страшного неба
і кричу до бога волаю майже безуму на краю
боже боже мій боже не кажи нічого не треба
я усе розумію боже я приймаю кінець життя
я приймаю навіть приниження і до крові коліна здерті
я знечулена мідь і навіть я кимвал каяття
та за що ти мене караєш цим життям після смерті!

***

за цю війну я навіть аж підріс
ходив у другий клас тепер я був би
у третьому болить розбитий ніс
ударив срулік я про це й забув би
якби не те що ми із ним удвох
вціліли чудом із цілого класу
я заховався за чортополох
він ніч сидів на дереві щоразу
зригався і боявся що впаде
від страху весь спітнів казав до нитки
він думав хтось лишився та ніде
нікого але в їхньої сусідки
знайшовся кусник хліба на столі
він дав його мені казав не хоче
бо всіх убили всі лежать в землі
у бабинім яру земля хлюпоче
казав від крові там живих катма
вбивати німців в нього є граната
вже третій день його ніде нема
дивлюсь на жовті стрілки циферблата
годинник дідів і давно не йде
я скоро вмру як він бо час не жде
бо як була облава всіх взяли
й мене візьмуть не знаю ще коли

***

забути чи все ж таки ні в ці хвилини останні
боротись за пам’ять чи ні хай згасає хай никне
я ніби завис на годину в своєму вмиранні
я весь перетворююсь в дещо по суті незникне
я був намагався збагнути навіщо жорстокість
безглузда з ударами в спину ці жертви рови ці
страшна безконечна поганьблена зла одинокість
обличчя у наших конвойних не те щоби ниці
скоріше пропиті вони щоби легше вбивати
вливають у себе крім спирту безпам’ятство люте
я думаю жертві простіше мабуть забувати
і жертві простіше в кінці позбуватись отрути
я жертва ми всі в цій колоні однакові в муці
і в кожного досвіди муки і смутки як ріки
у лейбеле маму убили він хоче на руці
уб’ють і мене тож його пригортаю навіки

***

терор вже був а як зоветься це
прийти з речами я не сплю ночами
змінилися і руки і лице
не можу заспокоїтись хоча ми
удома всі тривожились та я
у мене розлад мови розпад світу
у мене шлунка біль і печія
боюся відчувати розуміти
не можу заспокоїтись чому
смерть це коли вбивають і раптове
тамую крик вдивляюся в пітьму
не маю слів це як параліч мови
знечулення не біль а щось за ним
було у книгах вже не пам’ятаю
стояла попільничка синій дим
сашуня вже не спить із нами скраю
її там розстріляв якийсь солдат
сусідка наша бачила при брамі
сашуня відхилилася назад
тихенько впала не сказала мамі
тож ми ідемо маргарита ми
казали взяти золото усюди
говорю маргариті обійми
сашуню на прощання нас не буде

***

без розради в сльозах бо ніхто тут здається не плаче
ця беззахисна смерть не розділена всіх з усіма
є волання до неба палке лихоманне гаряче
та надії нема на рятунок надії нема
озираюся люди довкола усе іще люди
сірі клунки дорогу метуть хтось з валізами ще
поворот а за ним автоматники що воно буде
ці дерева старі аж по крони зарослі плющем
ця жалка кропива лопухи з реп’яхами і трохи
чагарів хоч які вони чорт забирай чагарі
тихо ссатимуть кров із землі смерть цілої епохи
тут жінки із подолу і діти якісь і старі
я учителем був що тепер залишилось від школи
тільки стіни там щось канцелярське багато машин
я ж казав їм я не говорив їм ніколи ніколи
не вбивайте людей а тепер я один на один
із убивцями діток між ними петро і микола
а на фінській війні брат миколин загинув сапер
я б сказав їм якби ще учив не вбивайте ніколи
в мене очі сухі як піски у пустелі тепер

***

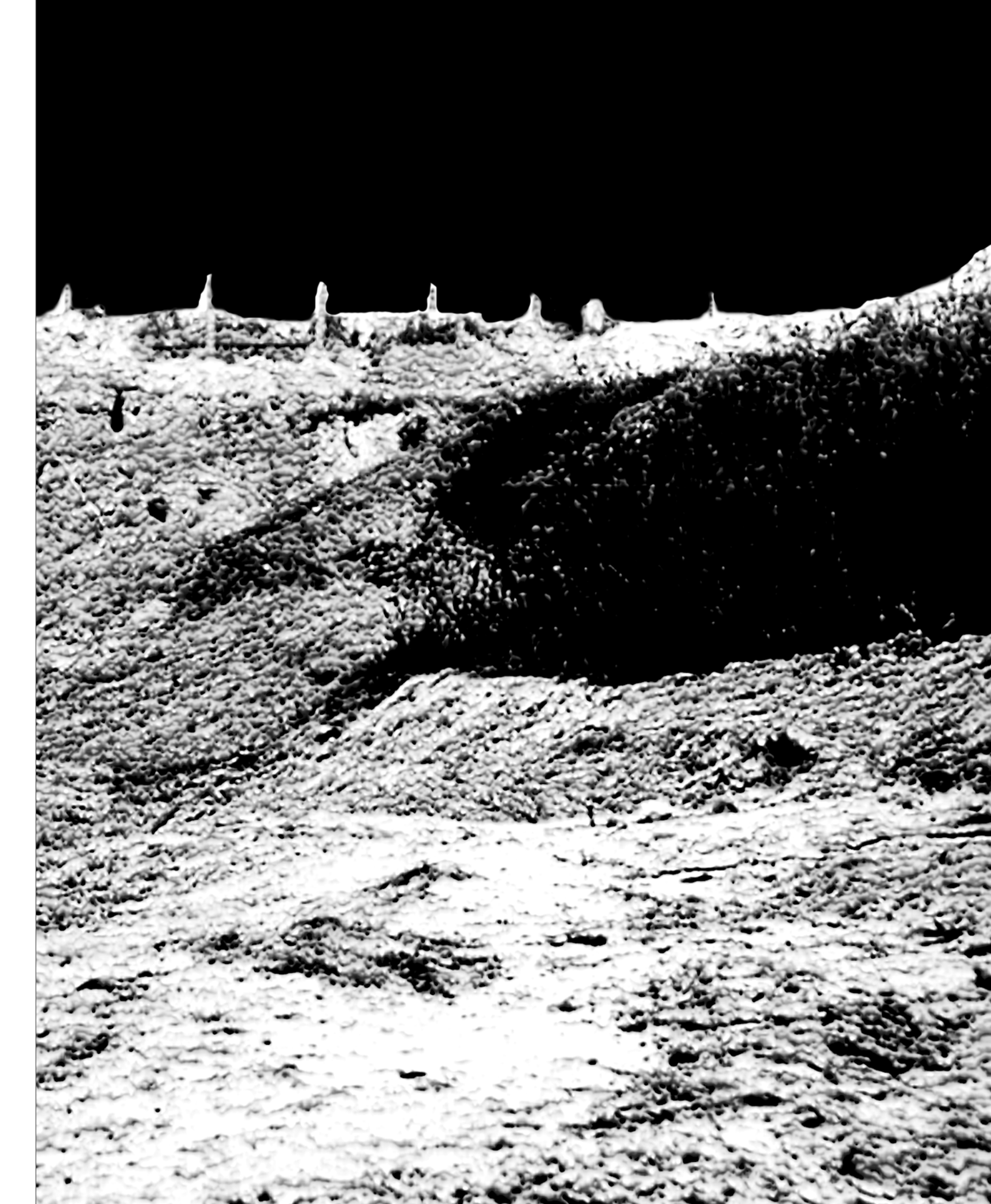
щоб свідчити мушу вціліти не вижити ні
вціліти це інше ніж вижити голосу ради
бо вижити в цій перепроклятій богом війні
подібно до зради і вдруге до смертної зради
лежу під вагою небесної тверді і тіл
ще декотрі теплі принаймні здаються такими
у мене десь куля у грудях не руш моїх кіл
волаю до кулі сукровиця гусне сягкими
стають небеса коло серця і десь в голові
щоб свідчити мушу вціліти і вибратись з ями
стріляють короткими чергами щоби живі
встигали ствариніти страху боюсь до нестями
я двічі боялась як валіка вбили мені
а я відчувала не відчай лиш спрагу і втому
а ще коли мама сказала що в них в ірпені
давида спалили живцем коло їхнього дому
тепер я всього лише мушу вціліти за тих
хто тут коло мене і зліва і справа і всюди
хтось дихав іще я це чула та врешті затих
щоб свідчити мушу вціліти простіть мені люди

***

цей яр як світ принаймні світ тепер
лежать тіла сплюндровані у ямах
оці убиті різновид химер
і я химера весь синюшний в плямах
прикладом били ребра на спині
поламані ні дихати ні жити
та думається голому мені
мої кістки важкі немов самшити
хоч виявилось не такі тверді
вони мабуть лежатимуть нетлінні
в цім суглинку і в цій його воді
немов тютюн у смертному томлінні
я так би закурив цигарку з трав
мене омелько з мотрею навчили
марину отруїв а сам відстав
не вистачило лютості і сили
уже недовго ждати поліцай
щосили вдарив коло краю ями
сусід у спину дихає вмирай
вмирай нарешті еліяше брами
відчинено дивися тут вони
усюди де кущі та бур’яни

***

євреї з валізами клунками дехто з дітьми
малими і більшими декотрі зовсім біляві
мала шуламіта виходить з одної пітьми
й заходить у другу вся чорна в дорожній кіптяві
і три соломони край ями нагі у яру
і все посортовано відчаї речі і тіні
і каже естерка до мами: я зараз помру?
і юра говорить до сари у сьомім коліні:
дай руку опертися щоб дуже серце пече
у мене простреленi шия і ліве плече

[redacted]

***

в майбутньому тобто сьогодні надвечір мене
не буде ніде ні на вулиці ані в кімнаті
мого існування не стане я подумки не
лайнуся від того що пляма з’явилась на платті
вони забирали із ліжка ввірвались утрьох
дозволили взяти так мало що я зрозуміла
напевно на розстріл конвойні з очима забрьох
а в мене у згортку мала полотниночка біла
така невеличка така ненавмисна така
що хочеться плакати бачу пригадую плачу
конвойний ударив і враз заніміла рука
я вас проклинаю ще й матірно я не пробачу
що цю полотниночку згорнуту вибили з рук
і хтось відпечатав на тілі ногою болото
я цю полотнинку любила на запах і звук
бо з елічки ця полотнинка заразо сволото
остання сволото сволота бере автомат
сволота затвор пересмикує клацає лунко
однак не стріляє я хочу додому назад
та знаю що ляжу десь в я́мчину чорну чарунку
жінки у колоні такі ж як і я молоді
а в декотрих діти чи дещо по дітях як в мене
усюди болото тож німці ідуть по воді
і ми по воді аж до яру ой леле ой нене

***

в яр кажуть ті що зі зброєю тим що без неї
ми ведемо вас а далі побачите далі
буде багато цікавого ноги у глеї
зламані ребра й ключиці розірвані шалі
місце щоб одяг знімати коштовності речі
треба складати охайно окремо каблучки
упереміж між молодшими зовсім старечі
голі тіла чорні садна скривавлені пучки
я вже не той що колись або просто без віри
втратив її ще тоді як мене врятували
все що я можу позбутися зрештою шкіри
щоб переповнитись болем страждання зухвале
це не про нас ми страждаємо хрипко і тупо
кожен самотній і кожен для власного тліну
прихисток має і час що відміряний скупо
знають усі нас усіх переб'ють до коліна
я не боюся ні кулі ні справді нічого
біль я і більше ніж біль ця погода осіння
тяжко лиш те що не встиг попрощатися з б-гом
отже потрібно повірити хай без спасіння

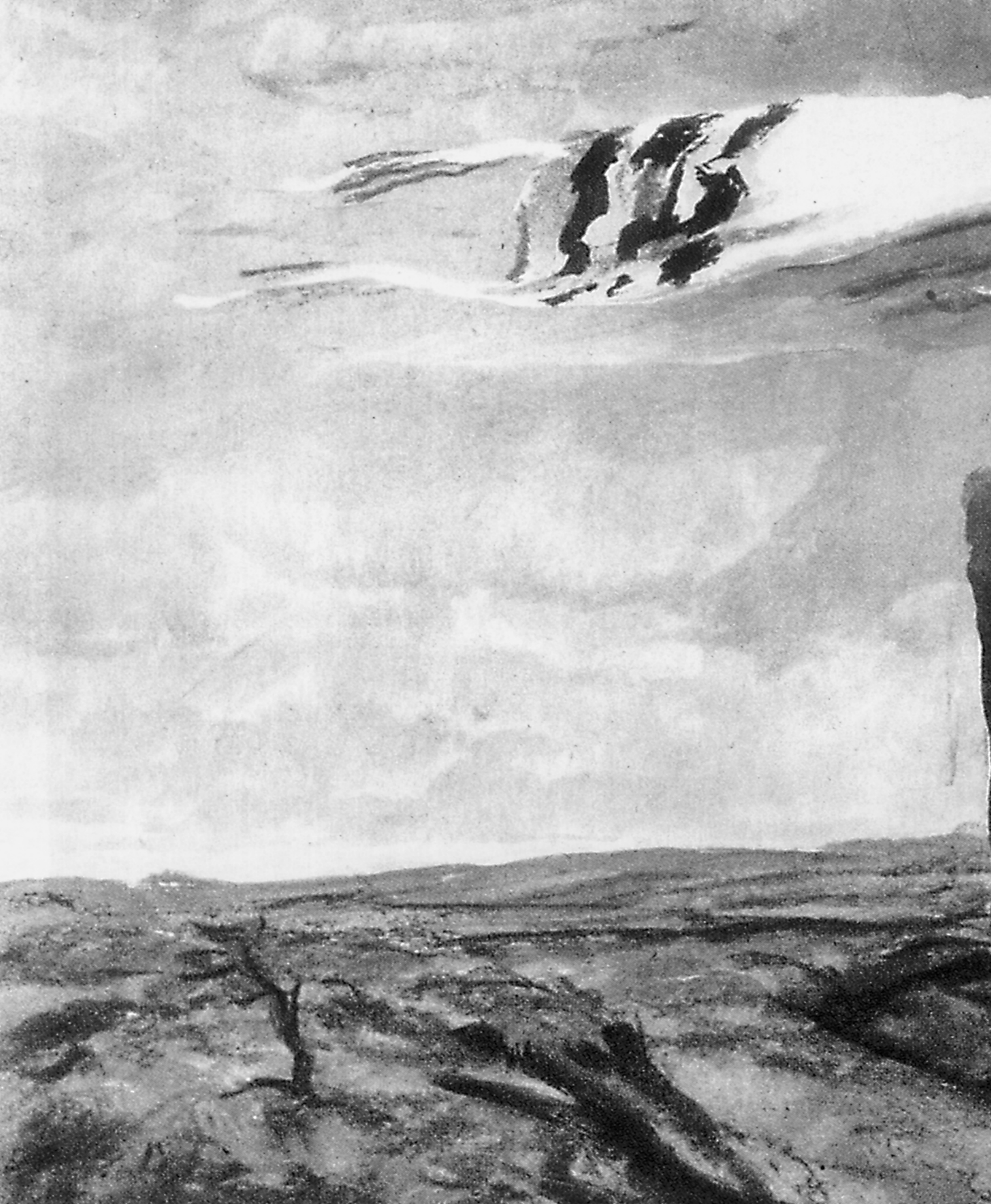
***

я все ж таки це промовлю я все ж таки це прийму
сказавши і не сказавши неначе ввійду у море
війна означає безвість і болю страшну пітьму
і ще означає відчай і голе коротке горе
я був на дніпрі учора насправді не на дніпрі
а просто здаля дивився на води його і хвилі
горіло рудаве листя дерев і човни старі
ховалися під водою і гнили і чайки білі
даремно шукали свідка на свій непташиний крик
оплакуючи рибалок і просто загибель міста
і я заридав нелюдськи та був прикусив язик
а зараз я це промовлю: присутність завжди двоїста
просвердлені намистини ми: хтось кулею наскрізь хтось
нанизані намистини ми і жодна не є окремо
і сонце стоїть так високо немов воно піднялось
щоб місто згори побачити і як ми у ньому мремо
і як ми у ньому ходимо дивитися на ріку
тому що нас убивають аделька мір’ям дебора
лежать у яру розстріляні я маю печаль таку
що серце зробилось каменем і стала душа прозора
і тоншає все і тоншає а це означає смерть
і сутність її двоїста бо смерть це насправді разом
з аделькою і деборою з мір’ям доки неба твердь
і доки дніпро і кручі у досвідах поза часом

***

вікно відкрите шиб давно немає
тому що важко дихати війна
і довго довго довго облітає
із пристінку пелюстка кам’яна
і дзеркало із тріщиною в оці
й сервант в якому куля або дві
і дід іван який лежить на боці
із діркою у сивій голові
на кухні дан шепоче: кличте дору
ачей вона жива іще ачей
а дора тяжко дивиться угору
і все не зводить з дзеркала очей
і розквітають крові чорні маки
і всюди на війні як на війні
і десь надсадно гавкають собаки
здається там де яр хоч може й ні

***

у кімнаті була висіла
у кімнаті була висіла
у кімнаті була висіла
біла сукня весільна
я у шафу її сховала
я у шафу її сховала
я у шафу її сховала
бо давида убили
айнзацгрупа зондеркоманда
айнзацгрупа зондеркоманда
айнзацгрупа зондеркоманда
поліцаї есес розстрільна
ми з давидом були щасливі
ми з давидом були щасливі
ми з давидом були щасливі
ми з давидом любили
мама вранці його прибігла
мама вранці його прибігла
мама вранці його прибігла

запитала чи знаю
я не знала всю ніч не спала
я не знала всю ніч не спала
я не знала всю ніч не спала
чула постріли з яру
я не маю вже каже сина
я не маю вже каже сина
я не маю вже каже сина
а тебе проклинаю
ти живеш а його не стало
ти живеш а його не стало
ти живеш а його не стало
май це вірко за кару
я за кару це мамо маю
от: стою і співаю
щоб не чути пострілів з яру
і потрошки вмираю

***

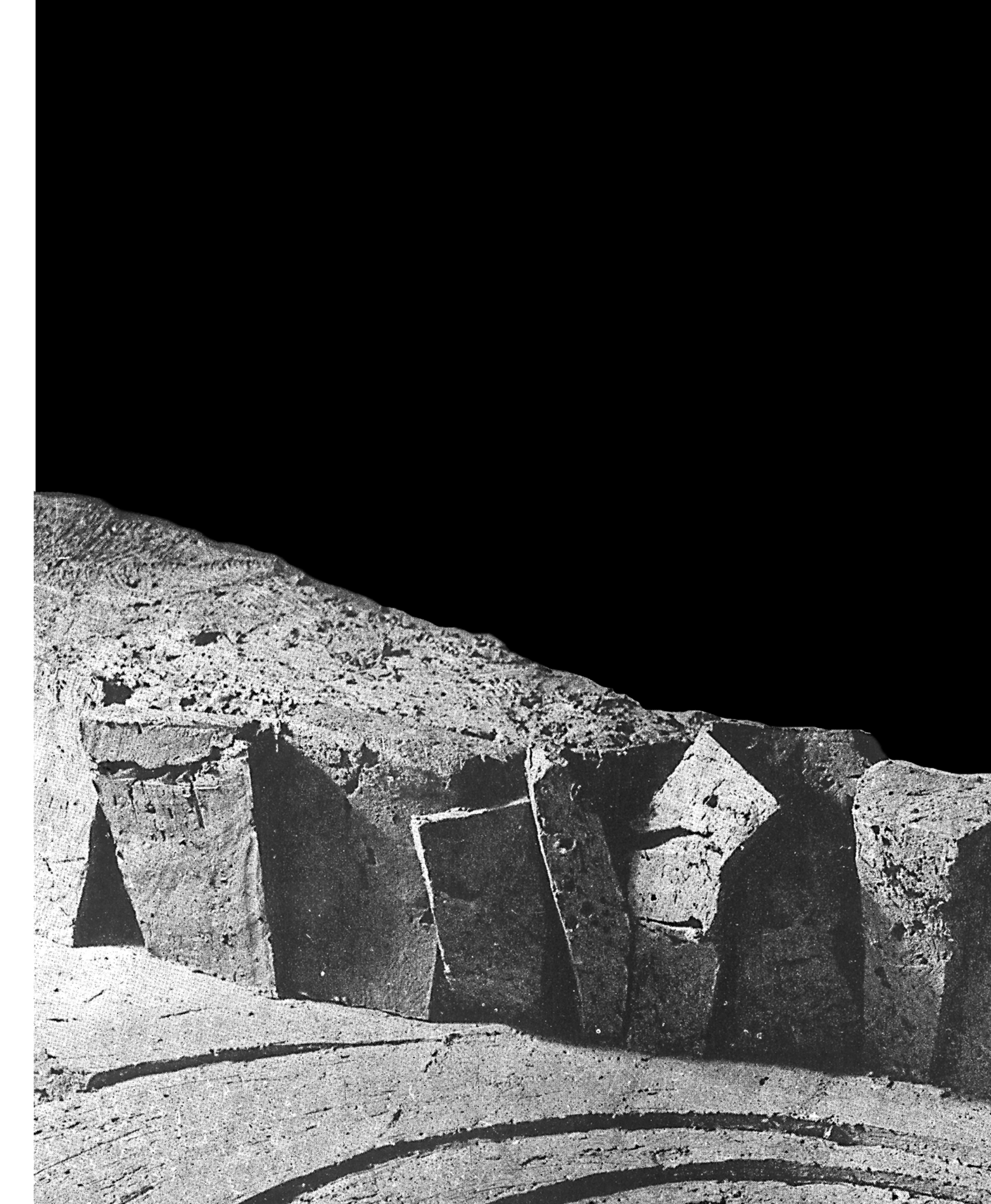
я вже навіть не знаю чи плакати тут і тепер
увійду в перетворення це ніби лезом у зела
запах поту сечі і присохлої крові я здер
струп із рани сукровиця жовта а пісня весела
пташка поруч щебече насправді звичайно що ні
зараз вересень всі відлетіли за море у вирій
нас ведуть попри мур поступово здається мені
що на розстріл у яр у гестапівця усмішці щирій
щось від вищиру зуби біліють арійські білки
кожне з яблук очних ідеальне і вилиці й скроні
я колись на таке не зважав а оце навпаки
я зважаю на все ось на сірій стіні на осонні
притулився метелик і вірю що бачить мене
цей метелик мій свідок хоч сам він помре незабаром
так іскриться повітря так листячко вітер жене
так конвойного крик переламує тишу над яром
що приходить гулке усвідомлення смерті нема
нас ведуть крізь веселку й росу в різнотрав'ї густому
шеля каже що всюди лиш біль нагота і пітьма
але потім є світло безмежне і радість в усьому

***

щемко так тихо так розбинтовуєш руку і ждеш
що антонів вогонь пробере аж до білої кості
я боюся цей страх і в помешканні і в високості
я боюся так тяжко і сильно що майже без меж
у сусідів під нами кричали стріляв автомат
потім вивели всіх під ридання маленької ривки
я зімлів і тому пам’ятаю хіба що уривки
хтось заходив хтось нишпорив в шафі нарешті солдат
просто вистрелив просто у руку не в голову ні
я подумав це смерть а вночі опритомнів раптово
і тоді зрозумів смерть насправді ніяке не слово
а велике спасіння для мене в запрокляті дні
тато лікарем був десь воює лиш двічі писав
мама зникла і все не вернулася вийшовши з дому
я розбив окуляри не бачу без них невідомо
чи побачу ще маму і тата заструпів рукав
кров засохла мов звуглилась рана глибока як рів
біль у тілі пульсує і хочеться жити як перше
написав би їм лист якби бачив чи сльози утерши
заволав би воланням та страшно що я вже згорів
залишається день або два або п’ять вечорів

***

бідна мама моя все благала просила втікай
чуєш йосю втікай не дивися на мене каліку
я ж без неї не міг утекти ще не край ще не край
думав я ще не край відчуваючи тугу велику
як не стало її все її я дбайливо зберіг
не продав і не виміняв навіть на хліб навіть вчора
а годину тому ледве встиг завернути за ріг
як обставили вулицю знову облава майора
я вже бачив на кірова був при параді в кашне
а сьогодні він вистрелив в мене поранив мене
то нічого однаково я вже халяви варив
ми із данею принаровились варити халяви
даня учень шевця він з хоривої бідний хорив
бідний київ і бідні ми всі що руде що біляве
бідний кожен хто втратив надію конвойний тепер
нас веде чотирьох але дивиться тільки на розу
і мугиче німецькою сказку із билью я вмер
або майже умер я в це вірю йдучи по узвозу
але все ж таки думаю отже існую не вбитий
вже урочище там десь розстрілюють хочу любити

[redacted]

***

дуже горло боліло сьогодні і ніби на зло
всю дорогу хотілось волати кричати а зранку
падав дощ ми топтали багнюку тож важко було
і на фрунзе й на мельника хтось відхиливши фіранку
тільки глянув і зникнув а ми все брели і брели
швець адам нарікаючи алік безтямно і кволо
на недужих деревах великі кущі омели
загарчав кулемет жінка зойкнула боже миколо
той микола напевно юдей я вважаю юдей
тут юдеї усі в цій на три кілометри колоні
навіть яник потоцький який сторонився людей
всіх із нашого дому з козою сидів на балконі
і носив їй у кепці траву навіть плакав бува
говорив до війни ще про бомби і про парашути
ми сміялися з нього а зараз у нього брова
перебита і кров зі слиною скотилась на груди
я б йому допоміг та не можу він зараз впаде
хай хоч так а не в ямі в яру серед тисяч ніде
я і сам би упав якби міг якби міг якби міг
хай би вбили мене або хоч збили з ніг збили з ніг
………………………………………………збили з ніг

***

лежатиму як впав і просто сонця
назавтра будуть знов тіла нові
а мама ще ж купила нам суконця
на два кашкети два малинові
ми мірялись із сашею у кого
гарніший навіть бились якось раз
а зараз саша десь коло рудого
наума діри в грудях напоказ
розхристану сорочку мусив зняти
бо роздягались догола усі
а той наум таке веснянкувате
таке завжди забрьохане в росі
та й він лежить застиг і хоч не дише
а ніби щойно губи облизав
і наче просто ось контрольну пише
а всі мовчать ніхто не підказав
і я не підкажу бо я не знаю
нікого тут уже не полічу
сам біля гелі тихо засинаю
сам уві сні лечу собі лечу

***

ці вулиці вже руїни ще може не всі та вже
я це кістьми відчуваю мені це болить у жилах
і небо таке глибоке і сонце таке чуже
і тяжко іти під гору…
казали…
в ровах-могилах…
казали… в ровах-могилах… між вбитих… напівживі…
і стогнуть рови ночами… цей стогін у тиші чути
на кілька сусідніх вулиць як шелести у траві
як гухання і як регіт який розриває груди
казали що у будинках жидівських всуціль скарби
тепер їх всуціль простукують і часто сусіди всякі
і стукіт цей також чути на вулицях і якби
каміння могло кричати вони би кричало яків
упав і його пристрелили в колоні не всі за всіх
не кожен тебе підтримає не кожен візьме за руку
та може воно і добре із яру безтямний сміх
а потім коротка черга здіймає з землі пилюку
не знає скорбот людина не знає скорботи місць
не знає дороги серця аж доки не вийде з часу
а я… помежи ровами… лежатиму… добрий гість…
і з мене ростиме дерево безмежно живе щоразу

***

ребе вчив що ніхто не вічний тепер мовчить
кулеметна куля його впіймала і все минуло
а у вухах мені усе ще талмуд звучить
мішна біблія гмара помежи гулом
двигунів на узбіччі кілька фургонів з тих
що людей перевозять й трупи на кшталт худоби
ребе вчив що ніхто не вічний тепер затих
щоби ми помолились в тиші напевно щоби

***

світ запахнув інакше світ так ще ніколи не пах
раптом вийшли усі із помешкань старе і немите
кажуть нас повезуть у сибір марк вилазив на дах
всюди море людей вийшли всі хто лиш здатен ходити
я дивилась на фото і думала брати чи ні
алік все з тайника зав'язав у сорочку вузлами
я палила у грубці папір і здавалось мені
що ціла западаюся в пекло і всюди розлами
він ще вірить що виживе фото палила живцем
зазирала у вічі батькам молодим і не дуже
мама довго лежала і довго темніла лицем
а тоді зайнялася мені тепер майже байдуже
я палю недопалене перше палила вона
і не тільки листи і поштівки й не тільки до неї
куренівкою жінка учора ходила страшна
а тепер вона мертва у сквері в зеленому глеї
всі її оминають ми теж оминули її
я з наплічником алік з валізою й віолончеллю
марк блює вже утретє цей сморід і скрізь шахраї
і сусідка в цегейковій шубі прикритій шинеллю
ще з тамтої війни і сусід із малим у візку
він у них неходячий я бачу його лиш удруге
хтось вітається з кимось сміється кричить до зв'язку
я вмираю в душі я не можу стерпіти наруги
цього страху страшного непевності злої брехні
зусібіч напирають спітнілі стривожені люди
і ніхто з них не вірить не вірить не вірить не вірить мені
нас ведуть убивати нічого в нас більше не буде

***

в ці сонячні дні окупації чорні страшні
ще майже не страшно подумаєш декого вбили
учора я бачила маму в короткому сні
ми в неї на кухні вареники з сиром ліпили
насправді які там вареники хліба нема
ще правда не голод ще якось живеться помалу
мене заливає жаска коло серця пітьма
то билося серце то раптом іти перестало
отак і зупиниться боже ти чуєш мене
сказали приходити всім хто жиди із речами
і я відчуваю щось станеться не омине
тому що я чую як німці стріляють ночами
у рімми гаряче чоло зозулятко моє
якби я не вчила зараза німецької мови
то мала б хоч трохи ілюзій та все настає
всуціль прогнозоване правда занадто раптове
жидів забирають і розстріл якщо не прийти
а значить чи так чи інакше ніщо не врятує
я хочу вбивати фашистів зозулько а ти
лежиш і гориш і малесенька жилка пульсує
це ж завтра удосвіта вийдемо з дому удвох
і так чи інакше я стану вглибати у чорне
та в мене для тебе знайдеться усміхнений Бог
і він тебе пташко на руці візьме і пригорне

***

уранці дивилася в дзеркало груди зникають
і стегна зникають і смерть зеленіє між вій
думки що кричали в свідомості враз замовкають
і я опиняюся в чорній пустелі німій
в неділю була картоплина єдина прив’яла
а вчора сьогодні і завтра нічого нема
лиш смерть як трава завесніла і раптом настала
і з нею настала глибока дощентна пітьма
я ні не еврейка хоч правда таки чорноока
і ніс із горбинкою правда здається і це
і туга моя безпросвітна мов яма глибока
ціла я в цій ямі і серце моє і лице
облава є благом якщо доживати несила
хай краще мене ніж когось хто живий і живе
у мене глибоко в шухляді шматочечок мила
і шворка як щось непотрібне сливе межове
це не маячня не від голоду не з безнадії
а навіть якщо я б воліла умерти за тих
хто все ще сміється і все ще хоч зрідка радіє
та я вже не тут бо за мною і подзвін затих
колись-то пройшла по лук’янівці майже до яру
ну просто хотіла відчути чи страшно чи ні
і раптом побачила промінь прорізує хмару
і все палахтить у густому як магма вогні
і я палахтіла палала світилась горіла
і знала що суще й несуще іде шкереберть
і думала хочу позбутися голоду й тіла
а потім однаково смерть у яру чи не смерть

***

кашель нічний аж здригаються стіни стара
ковдра протерта залатана гріти не хоче
скіпка горіла погано і вже догора
мурка лежить не бажає розплющити очі
бачила смерть і боїться її наяву
бачила тут у кімнаті десь біля комоду
я б їй не вірила може ще доки живу
але сьогодні повірю розклала колоду
вийшла далека дорога і піки самі
дуже далека дорога і без повороту
німці зганяють євреїв в лук'янівській тьмі
кажуть далеко кудись повезуть на роботу
смішно яка там робота в мої-то літа
ще до війни я сміялась сльозами сухими
як чоловіка забрали в гулаг тра-та-та-тра-та-та
сина забрали невістка дотримала схими
майже не їла не пила згасала як стій
вирвала жмути волосся а потім ізнову
довго була напівмертва мов той сухостій
довго була як німа надірвали основу
ляйнери наші і глускерів рифка і зла
райка в якої дитина не ходить до школи
кажуть що все повиймають із рамок з-під скла
може відчули не вернуться більше ніколи
я ж собі думаю більше ніхто і ніде
не заридає на грудях мене обійнявши
кицька лежить на колінах і небо паде
просто на голови нам перед смертю як завше

***

збираю колекцію три найостанніші тижні
описую всі фотознімки братів зокрема
щоденники свій і аркашин нотатник колишні
розхристані спогади нинішніх в мене нема
складаю в коробку листи і сестри рукоділля
засушені квіти марія сказала б траву
сьогодні ще трохи посплю завтра буде неділя
а потім вівторок звичайно якщо доживу
усе що я можу занести це все на горище
і хай би цей мотлох знайшли може дім як знесуть
хотів би лишити в кімнаті та думаю вище
її не пожбурять в сміття адже в тому вся суть
загибель помпеї спочатку лиш лава і м’ясо
гаряче людське а тепер це музей і скарби
у києві сталося щось не з жидами а з часом
у часі не стало майбутнього в часі доби
не стало години на спокій війна і облави
тіла на дорозі на тиньку подекуди кров

ходжу тепер тільки до наді питаю як справи
кажу їй дивися я тут бути поруч любов
я йду ризикуючи тілом якого не стане
до тебе щоб просто посидіти мовчки удвох
спаси і помилуй молюся та слово осанни
стає тільки словом врятуй я не знаю чи бог
врятує мене і надію та знаю достоту
що скарб на горищі це наші в майбутнє сліди
роблю непомітну дрібну і невдячну роботу
простого втривалення пам’ять про нас назвжди
не знаю чи житиму потім бо зле воно всюди
облави щокожного дня і жахіття як сни
я був у помпеях дитиною пам’ять це люди
а іноді речі а іноді рештки стіни
якби я умів умирати я вмер би можливо
я знаю напевно що вже незабаром умру
збираю колекцію боже мій пам’ять це диво
усе що я маю сім’я всіх убили в яру

***

я був упав казав аврам
був упав у куряву і лежав
а тепер іду кров моя іде
йде із тріщини схилом яру
йду зашпортуючись перечіпаючись
бо камінчики бо нагий дощенту
зробивши чотири останні кроки п’ять або шість
лягаю в рів дуже хочеться спати
ниць лягаю як всі як усі лежу
плакав би може але не плачу
хто відчинить вікна двері віка повіки
мені аврамові
аврамовому народу

БАБИН ЯР
БАБИЙ ЯР
BABIY YAR

[redacted]

***

може є ще надія взяли ми
дуже трохи одначе взяли
наші клунки здаються малими
як здаються брудними столи
після трапези тиньк шкаралущі
і сміття не сміття ніщота
знає кожен що люди минущі
та не всяк що буденність свята
із буденності вирвані тої
догори перевернуті дном
ми стаємо сміттям ніщотою
ну а декотрі просто лайном
верескливим лайном навіть рідні
чи сусіди із суслом образ
всі страждають однаково бідні
але дехто твариніє враз
люта спрага в дорозі до яру
лиш окремі ідуть і мовчать
роззираюся бачу тамару
налягає велика печать
забуття кінцесвіття це нині
едік в натовпі добрий скрипаль
я німую бо просто людині
в безнадії потрібна печаль

***

нехай воно минеться вже нарешті
відлуння в жилах паморозь в кістках
нам обіцяли дах і їжу де ж ті
зігріті й нагодовані? лиш страх
великий страх за спинами конвою
і десь на денці пам’яті вогні
в нас на євбазі я була такою
красивою що хочеться мені
померти не тепер а як на фото
де ми з давидом пара молода
та смерть сьогодні матиме роботу
нас дві машини криті і шкода
що ми з давидом так давно не разом
його убили в хануку саму
і стало світло прадороговказом
куди іти коли іти й чому
на сотню нас чотири кулемети
а коло них есесівці худі
давид мені з пітьми посвітить: де ти?
і я всміхнусь красива як тоді

***

танцювала здається колись у балеті здається
зараз тіло неначе чуже важко дихати йти
автоматник стоїть на узбіччі стоїть і сміється
я ще думала вранці що треба кофтину вдягти
ту привезену з кантиком білим бо вже прохолода
дуже гарна була і улюблена ще до війни
даніель мій казав що мені на усе недогода
але зараз інакше усе бабин яр довкруги бур’яни
коло мене ідуть різні люди і дуже багато
на руках у жінок немовлята скрізь діти й старі
а сусідка хавіва вдяглась як на справдішнє свято
навіть туфлі святкові узула і бог угорі
бачить сльози хавівині й ноги об камені стерті
аж до крові у танці під дулом підошви ж тонкі
залишилося кілька хвилин до останньої смерті
бо усі попередні вмирання були не такі

***

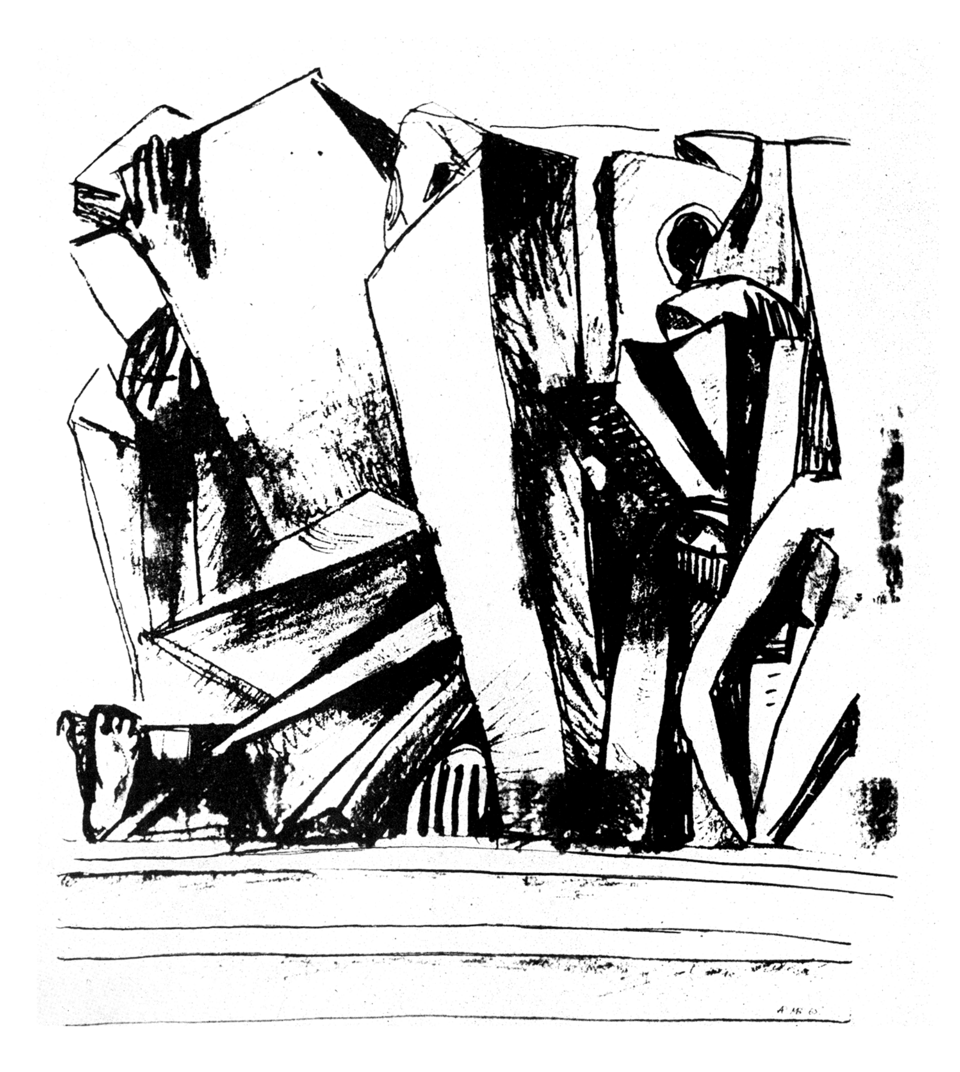
солодка отрута повільна як капає мед
ці дні вересневі ці сироти всюди на тілі
я знаю ти знаєш я знаю усе наперед
що нас розстріляють а мама покличе ви цілі
ви цілі спитає як завше коли ми із лип
спускались на землю дзумкочучи з нашої вишні
вона десь удома і певно тамуючи схлип
пригадує дні сокровенні минулі колишні
і певно усе розуміє крім того що я
не знаю як бути ми з львовою в нас у підвалі
а в них божевільно велика криклива сім’я
малі себе зрадять вже навіть і зараз дедалі
сварливіші робляться саша і маша вони
страшні розтелепи розлили принесену воду
а нюра говорить про груші якісь кавуни
а жорику хочеться яблука їй на догоду
ми робимо все що лиш можна рятуємо світ
і мама віддала для льови штани і сорочку
та німці влаштують облаву і добрий сусід
візьме й донесе на родину шевця в погрібочку

***

я от думаю ми наче щуки і окуні ловимось на
щось важке у повітрі гірке і страшне від початку
і воно промина промина промина промина промина
залишаючи голу сльозу на долоні на згадку
але ж риби не плачуть їх зябра і їх плавники
напіввирвані з тіл і не вийняті жала осині
означають що всіх убиватимуть доти поки
будуть гітлер і рейх і небес декорації сині
я умів убивати я хлопцем вже був на війні
ці стрілятимуть всіх голубів і собак із котами
зіпсувалась в криницях вода і стовпи вогняні
знаменують останні часи от махають хвостами
плями схожі на кров кажеш цилю що звозять у яр
а сусідка боїться що буде велика облава
тож ніхто не іде на євбаз я би чхав на базар
але стала вода вся смердюча і трохи жовтава
де закопують всіх закопають цилюню і нас
зобов’язують взяти все золото в мене лиш зуби
я не вірю нікому нам зараз прощатися час
я люблю тебе цилю ось так поцілуй мене в губи

***

сусіди заходили просять триматися разом
а що таке разом чи ж добре що разом уб'ють
наташа ударила жорика книжкою плазом
і всіх охопила гаряча і пристрасна лють
я хочу порвати із ними всіма як з чужими
йдемо по кирилівській вулиця повна людей
а мама сказала що сашенько ти одержимий
не треба тих всяких думок і не треба ідей
ніхто не питає куди нас везуть і для чого
сказали прибути прибули усі як одне
багаті сусіди вдяглися занадто убого
та мама сказала так добре не це головне
стоять автоматники правильно всюди собаки
багато собак так багато як в ночі облав
а мама вдяглася у сукню на білому маки
їй тато відріз із прибалтики був переслав
мене ще смішить ця любов до тканин дурнувата
у клунку шиття незакінчене й інше шиття
а фото й листи тобто фото й листи мого тата
вона покидала у пічку а дещо в сміття
їй холодно бачу що холодно вийшли за ночі
я думаю нас розстріляють тож так і кажу
вона підвела наче на демонстрацію очі
й несе на плечі дві торбини свою і чужу
і дещо з шиття і своє причандалля кравчині
а більше нічого удома лишила пальто
чим ближче до яру тим крики чутніші грачині
наташа і жора кричать і не бачить ніхто

***

а змінилося те що щурів стало більше ніж досить
а людей стало менше на вулицях вдома і скрізь
в діда якова рана він плаче і смерті в нас просить
і подушку гризе пух старий пробивається крізь
вчора мама принесла наказ всім з’явитись євреям
обіцяють що не розстріляють дід каже пусте
він збирається вмерти на ліжку запитує де я
я стою коло нього і гладжу волосся густе
хоч і сиве таке що аж біле на сірому сяє
плямки в діда на шкірі як мільдью як сажка стара
дід сказав прочитати іще раз дід тихо питає
чи дотямили ми що і нам умирати пора
він говорить миш’як недалеко миш’як під рукою
мама каже він марить не слухай його маячні
я стою коло нього у головах що я накою
що накоїмо ми я не хочу вмирати ще ні
хочу мати надію дід каже нема вже надії
він професор він знає у нього стріляв поліцай
просто так без причини а баба марія радіє
вже безпам’ятна вщент і тихенько присьорбує чай
мама каже придумаю щось я самих вас не лишу
а тим часом пакує валізку і пише листа
дід зненацька замовк зазираючи в душу і в тишу
а тоді закричав ну то йдіть але вбийте кота

***

плачу йдучи озираючись все-таки плачу
плачу йдучи відчиняючи брами сльозам
плачу йдучи і ніде і нічого не бачу
тільки людей тільки натовп і сльози бальзам
сльози очищення сльози останньої миті
сльози молитви і прощення сльози вода
щось поламалося в цьому і в іншому світі
маю питання до бога чому він віддав
нас на поталу не знаю чому на поталу
тут кілька тисяч євреїв я втратив би лік
я не рахую не бачу останнє настало
для одиноких як я для старих і калік
для наймолодших найменших тому це ридання
падає з неба на голови нас береже
чаша сія каже серце вже передостання
чаша остання попереду майже уже

***

до і після це значить що тато веселий удома
теплий хліб борщ бабусин футбол у валери в дворі
ми сміялися так що щелепи крутила судома
і лахмітник давав гарний компас за речі старі
а тепер все не так баба вмерла як тата убили
мама стала плаксива мовчала бліда як стіна
ми ходили із яшею свіжі шукати могили
забрідали і в яр щоби мама не знала вона
вся біліла коли дізнавалась ридаючи тихо
і сідала за стіл і ламала старі олівці
зараз ходить сусідка й приказує лихо ой лихо
і говорить що хтось із чужих побував у хлівці
ну та всюди чужі і непрохано всюди бувають
побували і в нас зазирнули у кожен куток
яша каже що німці євреїв тепер убивають
я не дуже єврей тільки трішки беру молоток
і кладу під подушку щосили усіх захищати
головне не заснути а німці кати і козли
до і після це значить ми зараз попали в лещата
яша тут але всіх його рідних учора взяли
мама хоче втікати смертей каже з неї вже досить
і блищить сивина у красивій раніше косі
мама каже сусідка марина напевно доносить
яшу треба сховати тепер ми євреї усі

***

здається я оглушливо мовчу
хоч корчуся від внутрішнього крику
спочатку щоб не слухати плачу
а потім черг із кулеметів дико
сахаюсь зависаю вбитим над
у нього руки всі в дрібних порізах
цей яр неначе прицвинтарний сад
маленькі райські яблучка в валізах
розчахнутих з них вийнято усе
упереміж коштовності окремо
щось цінне поліцай бере й несе
він дивиться на мене ми умремо
він дуже чисто виголений він
зі шрамом на щоці я бачу очі
а в скронях крові гул неначе дзвін
бам-бам бам-бам і тихнути не хоче
а я не хочу помирати тут
не хочу тут і так тепер і в тлумі
багнисто грузько це кривавий бруд
і попри сонце тут усе у стумі
аделя збожеволіла мабуть
вона регоче затуляє рота
остання наша дуже бита путь
відколи ми ввійшли у ці ворота
якби я міг умерти недарма
якби я мав хоч шанс на смерть не всує
я був би вмер і вбив би та нема
і тільки кров безжалісно пульсує

***

собака лежав я не знала як з ним говорити
він сторож нехай би наприклад мене сторожив
незамкнені двері шухляди комоду відкриті
сусіди я навіть не знаю хто перше тут жив
гулка катастрофа самотності я і собака
він майже не скімлив дивитися все що він міг
скло на підвіконні і відчай безмежний бідака
хтось з другого поверху вискочив звівся побіг
у нього стріляли я плакала пса обійнявши
а він умирав може з туги а може від ран
якби я могла я б лишилася тут не назавше
а просто щоб дати води щоб обняти туман
вповзає у вікна розбиті удома убиті
аркадій марія і геля напевно що теж
вона енгельсина була в неї груди залиті
червоною кров'ю вже чорною скількись-то меж
перейдено зламано їх розстріляли в кімнаті
а інших в яру я втекла я уникла облав
а зараз цей пес і тіла моїх рідних і наді
він сапав і дихав лиш тільки тепер перестав
я мушу туди повернутися їх поховати
та раптом уб'ють і мене безумовно уб'ють
синці на руках від утоми лице синювате
і страху нема лиш тамовані сльози і лють

***

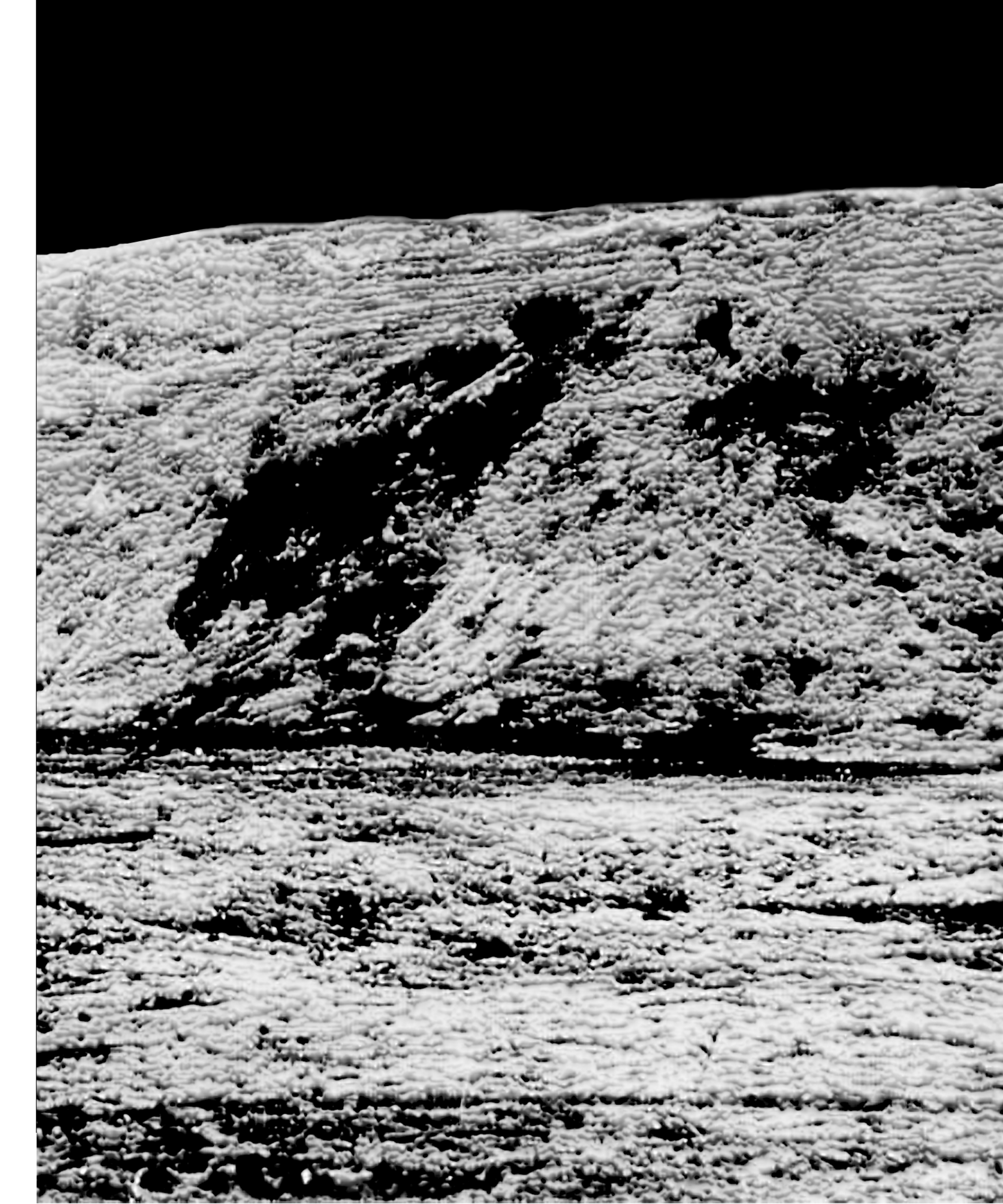
я думала що гірше вже не буде
ледь тридцять третій рік пережила
а потім ледве тридцять сьомий в груди
ненависть чорна влипла як смола
тому сама втяглася у доноси
бо краще я аніж щоб хтось доніс
до смерті полюбила папіроси
курила так що кашляла до сліз
тепер бички збираю бо не вмію
без курива а завтра кажуть збір
сиджу здається навіть що радію
бо є чутки нас повезуть в сибір
усіх євреїв ми для німців jude
розбите просто клеїться як скло
я думаю що гірше вже не буде
усе найгірше в мене вже було

***

все одночасно яблука і кулі
а розум не вміщає так кажу
Бог десь у когось схований в шкатулі
а жаба з цицьки зціджує іржу
в підвалі рифка шльома й менші діти
ще не зима а їжі не стає
ну що я мав робити де їх діти
воно ж сусідське майже як своє
не можна навіть серед ночі вийти
вони в тій комірчині довгі дні
тож дітям тяжко рифка стала вити
їм чути як стріляють і мені
і ні в кого спитатися поради
чим годувати як оберегти
вони жиди тож я боюся зради
мирон вже й так напрошувавсь прийти
і сам боїться і мене лякає
його наталку вбили коло кас
а в мене вже ні крихточки немає
три яблука лишилося якраз
знов за дверима постріли і кроки
з собаками це значить все ж мирось
ну що ж тепер не матиму мороки
як всіх прогодувати смерть же ось

***

оце передсмертне моє називання речей
межує з абсурдом і я розумію до речі
як важко розчути мене йду зіщуливши плечі
ховаю подалі від інших сльозавість очей
природа людини уся незбагненність її
страшний парадокс цього вересня києва світу
єдине чого я боюся це раю зустріти
щоб тільки не тут не в колоні останні рої
в останньому вітрі останній удар у живіт
і хтось не кричить вже не стогне лиш кров'ю стікає
стоять поліцаї і німці і краю немає
хитається натовп хитаються києв і світ
природа останніх речей був би гарний трактат
хоч речі останні звичайним словам не підвладні
дерева довкола вдягнулися в шати шарлатні
на глині лежить розпростертий пекучий шарлат
я все іще мислю це важко насправді бо тлум
засмоктує вщент люди в яму лягають рядами
убивства в яру наші вбивці вважають трудами
їх збудження я відчуваю воно наче глум

[redacted]

***

я рибалила вічно з ними а вони усмак реготали
вже удома і тітка міра пригощала нас досхочу
молоком ми розкішні вуса витирали і досконале
планували миття підлоги спершу в них а тоді… плачу
ми насправді не знали досі зараз плач як безкрає море
я говорю до них ночами яків плакав здається теж
як усіх його розстріляли це вже навіть не людське горе
в сенсі зовсім уже не горе в сенсі надто уже без меж
тітку міру казали першу вбили просто посеред дому
увійшли казали і стрелили просто в скроню або у лоб
я рибалила вічно з ними а тепер відчуваю втому
певно виберуся гуляти і мене розстріляли щоб

***

про нас не напишуть ми ті хто ніхто ми невтеклі
самі поприходили встали при брамі цегельні
а ті поліцаї і німці горітимуть в пеклі
бо крики і шепіт і стогін тут справді пекельні
про нас не напишуть нічого і навіть доносів
наприклад про мене сусідка моя по квартирі
стою коло неї я взута хоч декотрі босі
вона комсомолка і часто стріляла у тирі
одначе лишилася в києві мама з інфарктом
рука здійнялася полегшити муки та пізно
ми з нею так близько ця відстань між фатумом й фартом
насправді смішна німець дивиться тоскно та грізно
тому що у мене з собою в пакунку нотатки
багато паперу не золото навіть не шуба
на хутра він дивиться тепло на інші манатки
з байдужістю вбивці йому усміхається люба
вона серед нас в неї мама була колись лея
на них хтось доніс ці доноси немов похоронки
вона спакувала все цінне стоїть тепер в шлеях
достоту як кінь сяють золотом жовті коронки
я хочу молитися спати і зернятко кави
або навпаки хочу зернятко кави і спати
про нас не напишуть історію це не цікаве
рови вже готові хоч може накажуть копати

***

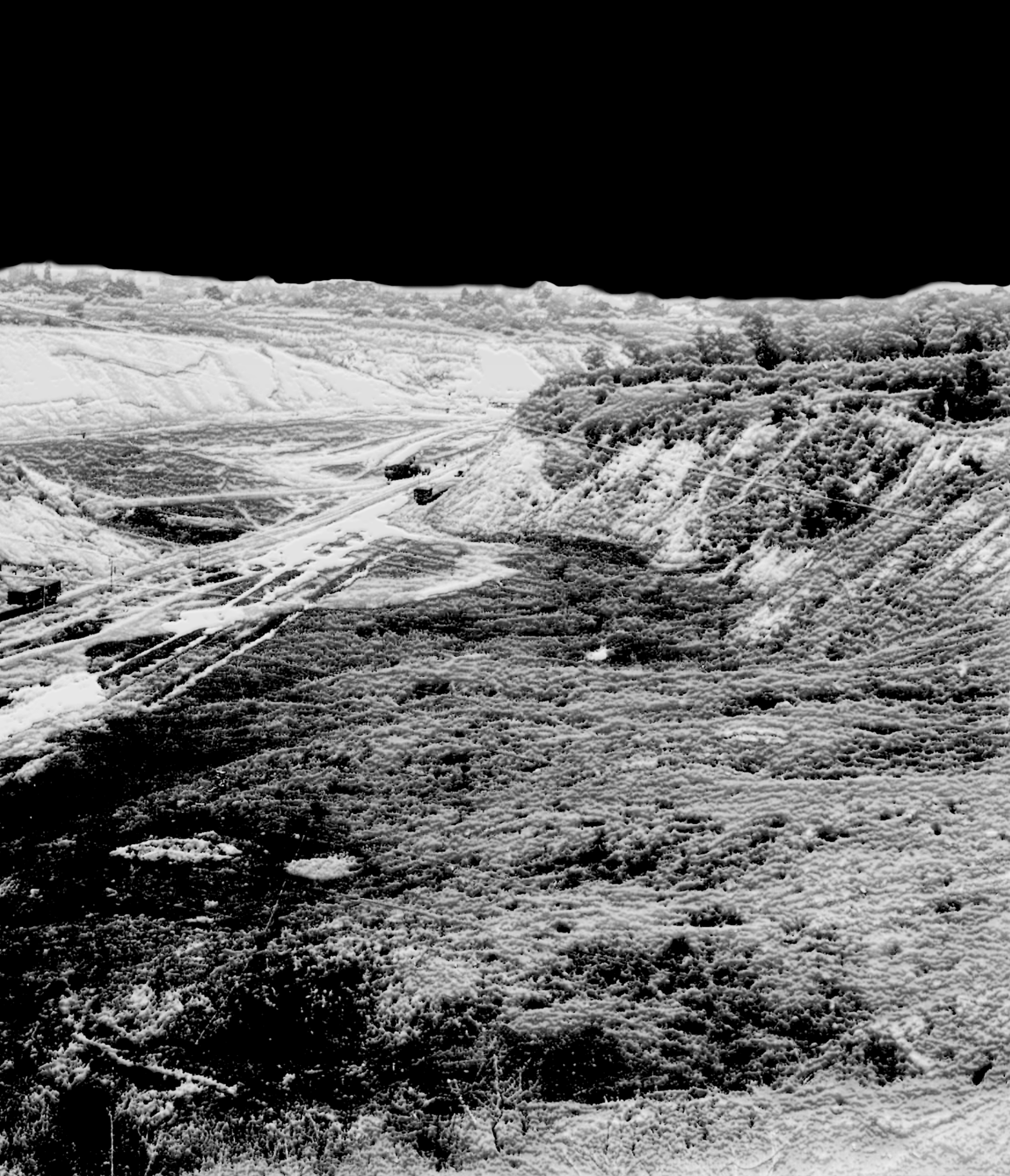
сльози стали жорсткою жорствою
закривавлює очі яка
накриває мене з головою
кулеметної черги ріка
ми повинні усі перебути
цю останню насправді межу
рештки пам’яті рештки спокути
чути крики і мову чужу
намагаюся щось пригадати
та безпам’ятство більше моє
скрізь по людях стріляють солдати
хтось нарешті завмер і не є
на команду і дуже поволі
вниз йдемо ми по крові слизькій
стоїмо вже роздягнені голі
і застиглі на стежці вузькій
жінка плаче з дитиною скраю
я дивлюся на них і вмираю

***

старість насувається коли дізнаюся новини
раніше чотири конфорки означали б нонконформізм
а тільки одна означала б що передумала
та зараз буде уявний липовий чай і розмова з невидимим
який знає де я живу та не кличе до себе і не приходить
аутодеструкція вона не тому що немає а що маю те не моє
і не тому що шия не така як була або руки чи груди
і не тому що в далекім яру на околиці міста
чотири кулі (мабуть) між брунатними нечорнобривцями
а тому що немає снів кожен крик на сходах насправді
щоночі спускаюся у підʼїзд чи навпаки піднімаюся аж до неба
і запитую в кожного і з кожним із них говорю
телесику синку не плач мама повернеться це не її долоня
лежала там коло тебе вона до тебе летіла летіла і вознеслась
а ти пішки пішов до неї ще й пішечки і так лебедів івасику лебедів
що я серед білого дня не впізнала тебе і собі не повірила
але наче у яму впала в твоє ячання
семиліточко донечко яка ще минулого тижня мені знайшлась
з закривавленими ногами і з піском та щебенем у волоссі

а я притулила тебе до серця сама питала й сама відказувала
птиця не перелетіла кінь не перебіг якими ж ти слізьми доню
плакала доки осліпла
що за місто вирубане спалені води пожаті і помолочені
за одну лише ніч
я тоді не вміла тебе поховати бо кулі тяжкі і сім чаш божого гніву
тому ти спала в моєму ліжку а я не спала бо не могла
ані їсти ні пити ні дихати ні сидіти ані стояти
тільки зникала семиліточко донечко вся зникала і ніщотіла
вимовляючи слова в найтемнішій темряві голови світила
себе для тебе
ніби скіпку глухої ночі а тоді він явився і ти встала собі пішла
семиліточко донечко безшелесно не озираючись
безшелесно не озираючись наливаю в чотири горнятка
уявний чай
безшелесно п’ємо його тільки я слухаю і говорю

***

завелика на мене сорочка тому що не їв
або майже не їв от учора сиділи у злати
в неї ще до війни до усіх тих кривавих боїв
був тайник-погрібець а у ньому родзинки цукати
кілька слоїків з медом дві діжечки повні халви
нині з того лишилася жменька у банці на денці
п’ять родзинок три сушені сливи циліндр восковий
як належить киянці-єврейці хоч може вірменці
злата свічку взяла з погрібця і сказала: вони
забирають євреїв аркадія вбили в облаві
я не знаю ховатись куди затопили човни
автоматники скрізь і стріляють то ліві то праві
ми ще довго про щось говорили уже без свічі
я дивився як очі горіли на личку блідому
під вікном автоматники з псами забувши ключі
злата встала тихенько заплакала вийшла із дому

***

ми були тут палили вогнище найчастіше льоня і яків
льоня тут коло мене майже в нього чорна щербинка в зубі
а коли уже догорало він казав серцевини маків
і дивіться якісь обличчя й поруч інші червоногубі
зараз тут всі роти з землею хтось ковтав намагавсь кричати
та не вийшло кричати що ви в тісноті тріскотливій спертій
всі вмирали за себе кожен а мені захотілось спати
а тоді захотілось жити й реготати чомусь до смерті
кулеметні далекі черги ми уже не ходили в школу
мама навіть мене просила не виходити в двір хоч літо
але я утікав із дому аж до ночі блукав по колу
і зі мною блукали іноді агранатів молодші діти
рутка вічно хотіла їсти задивлялась на вікна темні
і постійно повітря нюхала вконтентуйся її просили
а вона все ніяк облава почалась ми в ходи таємні
а вони навздогін із псами йоська крикнув: біжіть щосили
я побіг і побіг дворами врятувався тоді на диво
йоська й рутку знайшли уранці їх таки наздогнали кулі
я дивився на них не плакав та на серці було жахливо
назлітались зелені мухи тітка циля й новоприбулі
теж лежали рядком тихенько і мовчали як лиш уміли
я ж назавтра попав в облаву в бабин яр повезли у спеку
дядько поруч стогнав і марив ніби небо зробилось біле
я поглянув звичайне синє жінка поруч була далеко
нас усіх розстріляють зараз на щоках палахтять рум’янці
льоня тут коло мене майже в нього верхня губа розбита
в мене там голуби зачинені хто ж їх випустить рано-вранці
це ж вони там усі погинуть в голуб’ятні й без крихти жита

***

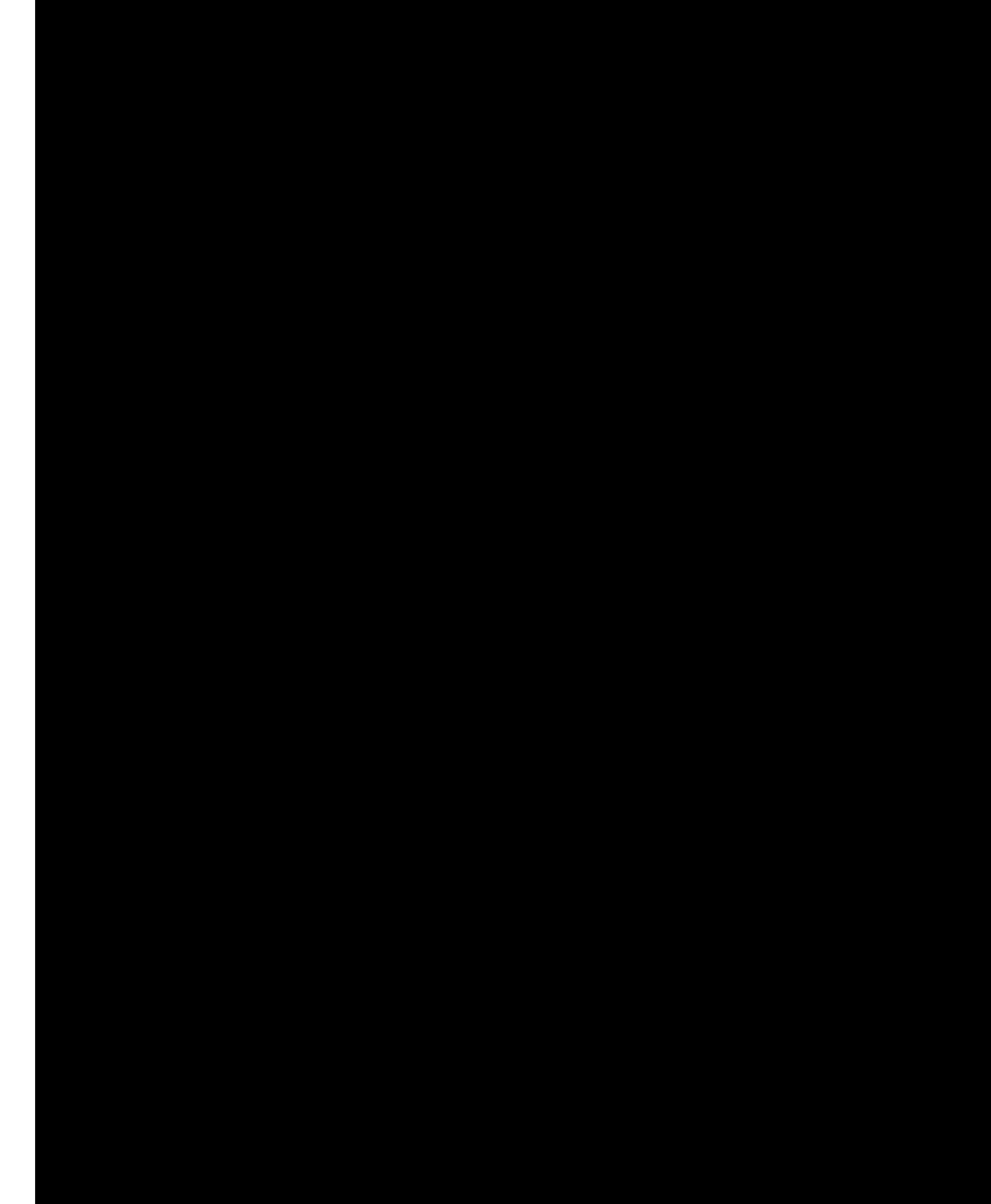
до сьогодні я жив як і всяк
під фашистами гавкіт собак
означав поблизу десь облава
тобто треба ховатись русява
поля нас заганяла в підвал
і в житті починався провал
опинялися наче в тюрмі
або як в ялику на кормі
я і марк льоня ляля марія
у якої завжди ейфорія
і яка не боялась облав
бо могла до труханова вплав
але нині в її голові
є діра або може і дві
в неї влучили так
що упала навзнак
я лежу коло неї
у глеї

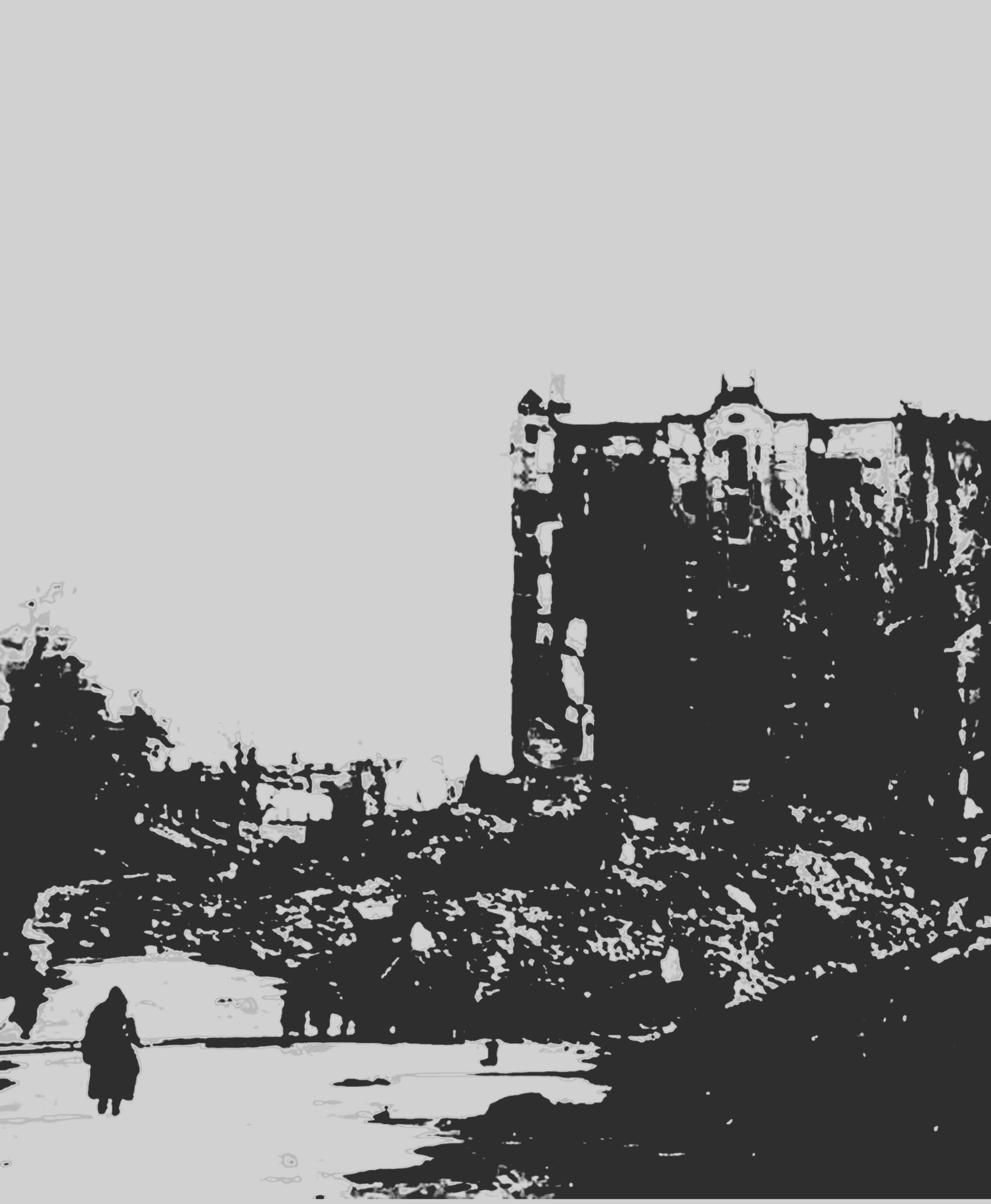
***

ось яр у якому розстрілює ганс
ось гільзи від куль що влучають у нас
ось сліди і відбитки кулемета і ніг
ганс замучився стих
неможливо щоб всіх
хтось би може піднявсь хтось би може побіг
але куно вихаркує чергу і сміх
ось фріц коло ривки зо три рани але
ось обручка сережки все занадто мале
ось обличчя її золоте все життя
ось великий живіт і в утробі дитя
ривка чує усе навіть серцебиття
фріц стріляє в живіт і говорить: сміття
ось альберт брат убитого йони єврей
ось під нігтями в нього дві скалки з дверей
ось червоний рубець на обличчі блідім
сара квилила йдемо ходімо ходім
він чіплявсь за одвірок хапався за дім
він хотів би і жити і вмерти у нім
але ось він у ямі і рідні із ним
ось роздертий рукав тобто слід рукава
ось брунатна від крові земля і трава
ось тіла і тіла і тіла і тіла
ось мір'ям молода що щаслива була
ось її обіймає вже мертва мала
бідна циля і гріє теплом без тепла
ось над яром густа і рожева імла

***

вірш яким кричу тому що можу
тільки це робити тільки це
вірш який роботу робить Божу
а тоді роздряпує лице
зведене судомою до кості
і горить антоновим вогнем
вірш ненатлий вірш у високості
йду з ним як рахиль у вифлеєм
сине туги вірше беньяміне
сам у полі воїн сам же й рать
в кублах сліз отруйне кровоспинне
сигми літер стигмами горять

Олексій Зарахович
Своя пам'ять

Ріг вулиць Мельникова й Дегтярівської. Восьма ранку. Звичайне київське перехрестя. От зараз перейду на вулицю Артема й покваплюся далі. Якась необов'язкова думка, подібна до чужого спогаду, сяйне і згасне. Я не зупиняюся.

У другій половині дня зателефонувала Маріанна: «Слухай, у мене цикл віршів написався — про Бабин Яр. Ти можеш слухати?»

Те, що зазвучало в трубці тихим голосом, який іноді зупинявся, щоб упіймати повітря, — було неправдоподібно, нелюдськи голосним. Тихий голос, ледь задиханий, нерівний:

вірш яким кричу тому що можу
тільки це робити тільки це
вірш який роботу робить Божу
а тоді роздряпує лице
зведене судомою до кості
і горить антоновим вогнем
вірш ненатлий вірш у високості
йду з ним як рахиль у вифлеєм
сине туги вірше беньяміне
сам у полі воїн сам же й рать
в кублах сліз отруйне кровоспинне
сигми літер стигмами горять

Про Бабин Яр сказано багато. І віршами, і прозою. Тут і документальні свідчення, і досвіди осмислення, прочування того, що сталося. І в першому, і в другому випадку розмова відбувається начебто збоку: автор нарівні з читачем — обидва дивляться в безодню, де колона прирече-

них людей повертає ліворуч на вулицю Кагатну і рухається повз залізничну станцію. Із цвинтарної сторожки було видно, як перша колона зупинилася біля крутого урвища, як людей роздягали догола, як акуратно складали одяг штабелями, як розстрілювали їх із автоматів і кулеметів на краю прірви.

Найбільш чуйний, найбільш людяний спостерігач усе одно існує по інший бік. Світ розділився на євреїв і не-євреїв. Одні не-євреї вбивають, інші не-євреї співпереживають жертвам, але вони не спроможні зупинити тих, хто за ноги піднімає дітей і жбурляє їх у Бабин Яр.

В однойменному вірші Ілля Еренбург, звертаючись до пам'яті, скаже:

Я этой женщины любимой
Когда-то руки целовал,
Хотя, когда я был с живыми,
Я этой женщины не знал.

У цьому вірші трагічно співприсутні два начала. З одного боку, поет каже: «Моя несметная родня», а з іншого: «как каторжник ядро, Я волочу чужую память»...

Саме так — «чужа пам'ять»: ми ніколи не довідаємося, що думали, відчували ці люди у свою смертну годину. На що сподівалися — або як це, коли вже ні на що не сподіваєшся, бачачи, як гине твоя дитина, твої близькі, і ось уже також і ти — сам-на-сам із безоднею.

Ми можемо таке уявити, ми можемо змалювати щось подібне для себе, але все це буде лише уявним жахом, спробою перекладу з мови мертвих на мову живих.

…Тихий голос далі звучав у трубці:

…забути чи все ж таки ні в ці хвилини останні
боротись за пам'ять чи ні хай згасає хай никне

я ніби завис на годину в своєму вмиранні
я весь перетворююсь в дещо по суті незникне

І раптом я зрозумів, чому мені так страшно, так моторошно, так нестерпно, безнадійно тоскно. Кіяновська не розповідала історію — у цей момент вона й була Ароном, Рахиллю, Янкелем, Лією...
Кожна чуйність дорогоцінна, але віддати своє тіло й душу тим, хто може через тебе сказати, договорити, дошепотіти, домолитися — це щось унікальне, і не тільки для української словесності.

У пушкінській промові з нагоди річниці смерті Пушкіна «Про Призначення поета» Олександр Блок скаже: «Поет — син гармонії; і йому відведена певна роль у світовій культурі. Три справи покладено на нього: по-перше — вивільнити звуки з рідної безначальної стихії, у якій вони перебувають; по-друге — привести ці звуки в гармонію, дати їм форму; по-третє — внести цю гармонію в зовнішній світ. Викрадені в стихії й приведені в гармонію звуки, внесені у світ, самі починають творити свою справу. "Слова поета суть уже його справи"».
Ми знаємо поетів, які вміють знайти слова, що піднімають на бій, або те єдине слово, яке зупиняє війну. Ми зберігаємо дорогоцінні образи поетів, які відкрили нам красу й мудрість цього світу. Ми пам'ятаємо поетів-пророків, величних і самотніх. Але що значить поет-медіум, що це за сутність? Справа не тільки в тому, що Кіяновська стала голосом уже безтілесних і безголосих, а в тому, що вони вибрали її, немові якийсь священний музичний інструмент — її плоть, її кров, її душу, її чуйне серце, що б'ється в такт лементу й болю. І вона (вони) говорить (говорять):

щоб свідчити мушу вціліти не вижити ні
вціліти це інше ніж вижити голосу ради
бо вижити в цій перепроклятій богом війні
подібно до зради і вдруге до смертної зради

Або так:

в майбутньому тобто сьогодні надвечір мене
не буде ніде ні на вулиці ані в кімнаті
мого існування не стане я подумки не
лайнуся від того що пляма з’явилась на платті

Або так:

…а тепер я іду назавжди розумію і бачу
всю приреченість нашу крізь світла щільного ясу
я би вмерла на вулиці цій і тому я не плачу
а валізу на брук опускаю ім’я лиш несу
я рахиля

Це не література, читачу. Поезія — так, але не література. Поезія в її споконвічному, дописемному стані — духи й душі говорять через Поета. Боги говорять:

ці вулиці вже руїни ще може не всі та вже
я це кістьми відчуваю мені це болить у жилах
і небо таке глибоке і сонце таке чуже
і тяжко іти під гору…

Ні, не література, коли текст відповідає на запитання, що і як написано, посилаючись на фігуративність, образність тощо. Це не література або ж навпаки — це нарешті література.
Усі ми пам’ятаємо вислів: «Після Освенціма не можна писати віршів». Це парафраз; справжня цитата Теодора Адорно — зі статті «Культурна кри-

тика в суспільстві» — звучить так: «Писати після Освенціма вірші — це варварство, воно підточує й розуміння того, чому сьогодні неможливо писати вірші».
Після Бухенвальда, після Треблінки, після Бабиного Яру... сталося абсолютне обнулення. Беда Преподобний позначив нову еру одиницею — одиниця від Різдва Христового. Тут же — нуль. Нуль від Бабиного Яру. Це стосується і минулого, і майбутнього. Точка відліку стала чорною дірою, що засмоктує будь-який, навіть ще не народжений, час. Спроба влаштувати життя розумно, хоч би й порівно розділивши його на співчуття і радість, виявляє цілковиту неспроможність. Як можна водночас і тішитися, і співчувати? Або обивательське щастя, замкнуте, котре утверджує своє невідання як найвищу мудрість. Або ж чуйність, абсолютна, незахищена відкритість до чужого страждання й болю, що, у підсумку, стає і власним болем цієї чуйності, і її власним стражданням. Ось тільки цій співучасті не дано ані зробити меншим страждання інших, ані розділити біль навпіл. Людина вболіває про безневинно убієнних і тих, кого вбивають, — тоншає її воля до життя, її зміст, її сенс, її радість.
І справді, зачароване коло. Про Освенцім не можна писати віршів, але й не писати про Освенцім теж не можна. І все-таки, заради справедливості треба сказати, що ця моральна дилема існує сама по собі, а те, що ми називаємо людським життям, — також саме по собі. Через кілька днів після Ялтинської конференції об'єднаними силами ВПС Великобританії і США Дрезден було перетворено на згарище, а ще через півроку світ довідався про Хіросіму й Нагасакі. Люди знову й знову будуть прикриватися від болю і страждання новим болем, перекривати один злочин іншим. Знову й знову, підтверджуючи, що й справді почалася нова ера, точка відліку якої — нуль, порожнеча, безодня. По суті, думка Теодора Адорно не стільки про вірші, скільки про християнську етику — як поєднати заклик до радості, що є невід'ємною складовою християнської благої новини, з поганою новиною про те, що людина, її розум, виявився підміною — не за образом і подобою Божою, як було сподівано, як

хотілося думати. Ні, це й не людина зовсім, а тінь людини, і примарні її вчинки, слова і помисли. Та й хіба може бути інакше у світі, що почав відлік себе з порожнечі, з нуля — це зачароване коло, з якого нам не вийти. «Писати після Освенціма — варварство». Відповідно до етимології, варвар — той, хто говорить чужою мовою. І правда в тому, що після Бухенвальда, Освенціма, Бабиного Яру, кожне слово — слово варвара, тобто того, хто говорить мовою Освенціма й Бабиного Яру. Навіть якщо промовляє про жаль, про милосердя, про братерство всіх людей і народів. У цьому є велика кара, коли, за визначенням Еренбурга, «как каторжник ядро, я волочу чужую память». Чужу... У цьому, мабуть, і криється можлива відгадка. Будь-яка, наймінімальніша дистанція між об'єктом співпереживання та автором убиває зміст, перетворюється на блюзнірство. Або цілковитий збіг, або абсолютне мовчання — іншого не існує. Поет повинен прагнути бути «словом із владою» (Євангеліє від Луки), словом, яке співрозпинають із самим мовцем:

…що серце зробилось каменем і стала душа прозора
і тоншає все і тоншає а це означає смерть
і сутність її двоїста бо смерть це насправді разом
з аделькою і деборою з мір'ям доки неба твердь
і доки дніпро і кручі у досвідах поза часом

— Ці вірші не я пишу, вони самі приходять удень і вночі. Усі ці історії не придумані — це не я, це вони мною говорять.

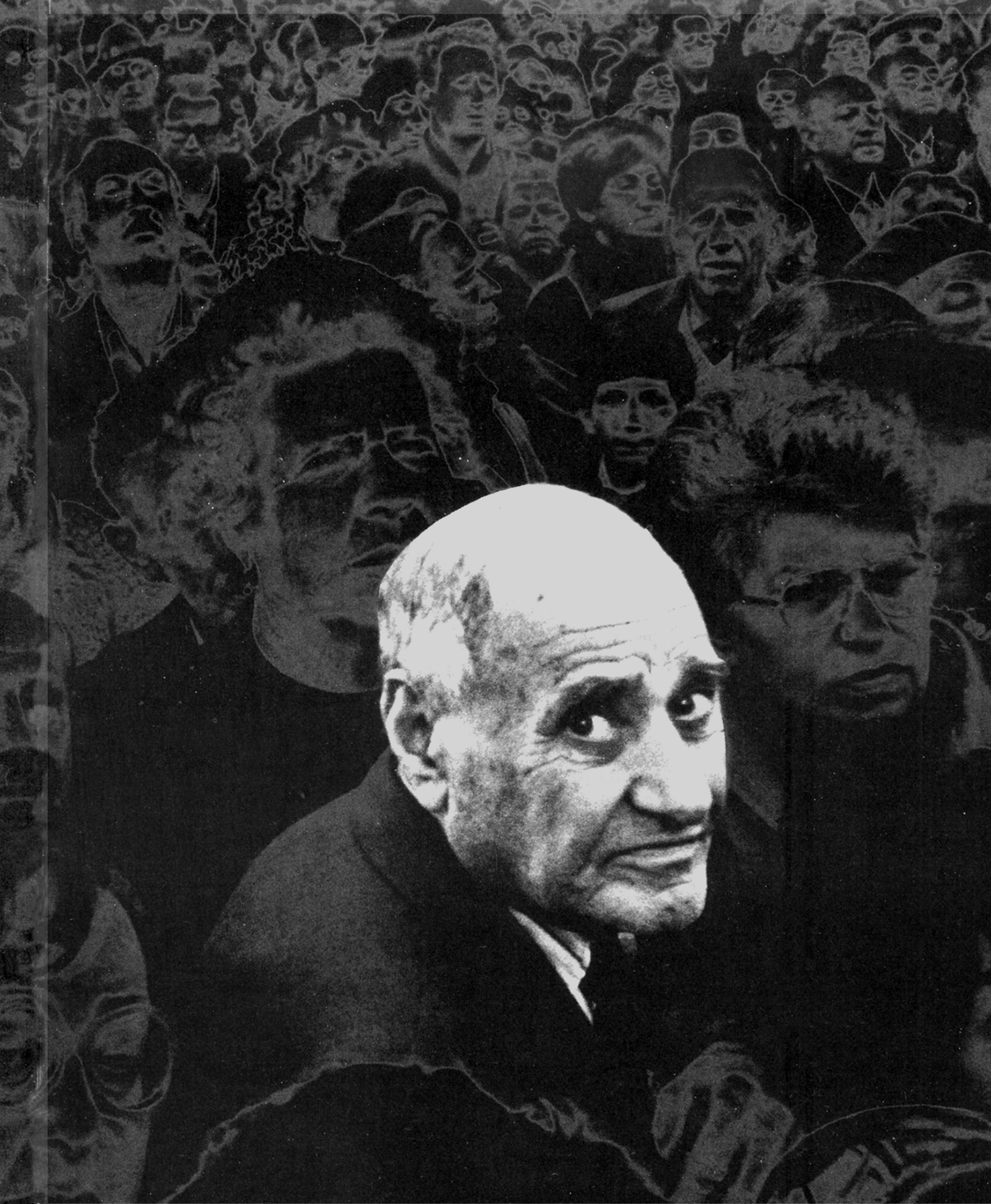
Кіяновська знімає чари зі світу. Саме через неї промовляється недоговорене, її голосом говорять живі.... Живі, нехай на час тривалості звуку, на довжину рядка, на час і простір окремого вірша, який перетворюється

на Книгу. Живі розмовляють із живими. І от уже на розі Дегтярівської і Мельникова проступають тіні. Вони рухаються уздовж стін вулиці Артема, хтось повертає на Глибочицьку, хтось — на проспект Стратосфери. І з кожним кроком вони виростають угору. Вони повертаються додому. У свій Київ.

…Та чи повертаються?

З питань замовлення та придбання
літератури звертатися за адресою:

ВИДАВНИЦТВО «ДУХ І ЛІТЕРА»

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

вул. Волоська, 8/5, кімн. 210,
Київ 70, Україна, 04070

Телефони: +38 (044) 425-60-20
+38 (050) 425-60-20 (Vodafone)
+38 (073) 425-60-20 (Lifecell)

E-mail: duh-i-litera@ukr.net – відділ продажу
litera@ukma.kiev.ua – видавництво
Сайт та інтернет-книгарня: www.duh-i-litera.com

Надаємо послуги: «Книга – поштою»

Друк та палітурні роботи:

м. Київ, вул. Виборзька 84,
тел. (044) 458 0935
e-mail: info@masterknyg.com.ua
www.masterknyg.com.ua
Свідоцтво про реєстрацію
ДК № 3861 від 18.08.2010 р.